

ОЦЕНКА И НАСОЧУВАЊЕ НА ПОТЕНЦИЈАЛИТЕ НА ИНИЦИЈАТИВАТА ОТВОРЕН БАЛКАН

ЕКОНОМСКИ ПРОЕКЦИИ ЗА ЗАПАДЕН БАЛКАН: ОТВОРЕН БАЛКАН И БЕРЛИНСКИ ПРОЦЕС

Центар за економски анализи-ЦЕА

септември 2023 година, Скопје

Проект:	Оценување и насочување на потенцијалите на иницијативата Отворен Балкан
Спроведен од:	Центар за економски анализи-ЦЕА Скопје
Наслов:	Економски проекции за Западен Балкан: Отворен Балкан и Берлински процес
Автори:	Експерти од земјите (по азбучен ред): Албанија: Мерита Госка Босна и Херцеговина: Аднан Церимагиќ Косово: Рамадан Илџи Црна Гора: Институт за претприемништво и економски развој Северна Македонија: Центар за економски анализи и Стефан Ристовски Србија: Центар за напредни економски студии

Изработката на оваа студија е поддржана од Фондацијата „Отворено општество“ за Албанија преку Проектот „Оценка и насочување на потенцијалите на иницијативата „Отворен Балкан“ спроведуван од ЦЕА.

Ставовите искажани во овој документ не секогаш ги одразуваат ставовите на Фондацијата „Отворено општество“ за Албанија.

Репродукцијата е дозволена за некомерцијални цели под услов да се наведе изворот.

Содржина

Информации за проектот	4
Извршно резиме	5
Контекст	6
Навигација низ овој документ	8
Иницијативата Отворен Балкан наспроти Берлинскиот процес, концепти и очекувано влијание .	8
Разгледувани сценарија	12
Сценарија	12
Претпоставки за сценаријата	12
Резултати.....	15
Албанија.....	16
Босна и Херцеговина	17
Косово	18
Северна Македонија	18
Црна Гора.....	19
Србија.....	20
Западен Балкан	21
Заклучок и препораки	22
Прилог. Податоци	27
Егзогени променливи	28
Прилог. Методологија и техники	31
Методологија.....	31
Избор на модел.....	33
Прилог. Користени променливи и извори на податоци	36
Опис на користените променливи и извори на податоци	36
Евалуациска статистика на годишната стапка на раст за секоја спецификација, КПКГ за четвртиот квартал напред.....	38
Графичка визуелизација на ендегените променливи и проекции во рамки на примерокот согласно со избраните спецификации.....	41
Библиографија	47

Информации за проектот

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ – ЦЕА СПРОВЕДУВА ЕДНОГОДИШЕН ПРОЕКТ НА ФОО НАСЛОВЕН:

ОЦЕНКА И НАСОЧУВАЊЕ НА ПОТЕНЦИЈАЛИТЕ НА ИНИЦИЈАТИВАТА ОТВОРЕН БАЛКАН.

КОНТЕКСТ

Согледувајќи ја ситуацијата во државите на Балканот во однос на намалениот интерес за проширување од страна на ЕУ, претседателот на Србија Александар Вучиќ, премиерот на Северна Македонија Зоран Заев и премиерот на Албанија Еди Рама донесоа одлука во октомври 2019 година „да ја преземат судбината во свои раце“ и ја покренала идејата за воспоставување на „мини Шенген“. Во јули 2021 година, таа идеја прерасна во регионална иницијатива „Отворен Балкан¹“. Иницијативата не претставува замена за членството во ЕУ, туку пат за забрзано пристапување и искористување на постоечките, но недоволно искористени потенцијали во овие држави, што би можело да поттикне дополнителен економски раст и развој, а следствено на тоа и поголема благосостојба на граѓаните.

ПРЕДИЗВИЦИ ЗА ЗАДРЖУВАЊЕ НА МОМЕНТУМОТ

За развој и негување на соседските односи на Западен Балкан со цел да се зголеми економскиот просперитет, потребно е да се укинат граничните контроли и останатите бариери за да се олесни протокот на луѓе, стоки и услуги, како и капиталот во регионот. Анализа на разликите по региони (на пример приморски наспроти копнени, НТЕС 2 и НТЕС 3 региони, градски наспроти селски, главни градови наспроти останатите градови) за државите на Западен Балкан може да даде одговори во врска со приоритетите за забрзан раст и внатрешно приближување на регионот на Отворен Балкан. **Во овој миг не постои соодветно образложена анализа за да се проценат предизвиците.**

Искуството со пандемијата на Ковид-19, кризата со храна и енергенци, како и војната во Украина ја нагласуваат важноста од внатрешна соработка и координација, како и потребата за заемно разбирање и солидарност помеѓу државите од Отворен Балкан. Внатрешната координација и соработка, размена на искуства и солидарност коишто државите од регионот си ги нудат едни на други носат вредност во поглед на идната интеграција во ЕУ доколку државите од Отворен Балкан зборуваат со еден глас.

Надворешното опкружување на регионот, особено сега поради војната во Украина, уште повеќе нагласува колку е важна соработка и координацијата, како и потребата од заемно разбирање и солидарност.

АЛАТКИ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРОЦЕНКА НА ПОТЕНЦИЈАЛОТ ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА СОРАБОТКА И КООРДИНАЦИЈА

Додека на политичко ниво се покажува политичка волја на највисоко ниво за Отворен Балкан, сепак на административно ниво, т.е. „на терен“ луѓето се уште не можат да ги почувствуваат придобивките од оваа иницијатива. **Она што во најмала рака недостасува е истражување на политиките засновано врз докази во врска со застојот во соработката помеѓу потенцијалите на шесте држави од Отворен Балкан.**

¹ Со Отворен Балкан се дефинираат териториите на шест држави: Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Северна Македонија, Косово и Србија.

АКТИВНОСТИ ВО РАМКИТЕ НА ПРОЕКТОТ

Група на независни експерти од шесте држави коишто ќе работат на дијагноза и истражување на застојот во соработката и координацијата помеѓу државите од Отворен Балкан ќе додадат вредност на веќе покажаната политичка волја за иницијативата Отворен Балкан да се развива на построкуриран и систематски начин со осврт на приоритетите на патот кон развојот на оваа регионална иницијатива.

Извршно резиме

Продлабочувањето на регионалната економска соработка во Западен Балкан преку слободно движење на стоки, услуги, работна сила и капитал е од клучно значење и за иницијативата Отворен Балкан и за Берлинскиот процес. Во рамките на иницијативата Отворен Балкан, реализацијата на предложените активности треба да ја зајакне и прошири регионалната соработка и да го зголеми економскиот потенцијал на земјите-учеснички и регионот во целина, иако целосниот потенцијал би бил искористен само со иницијатива која на инклузивен начин ги вклучува сите шест земји од Западен Балкан.

Клучно за проектирање и процена на економските ефекти врз регионот на Западен Балкан е да се разберат каналите преку кои овие процеси на регионална интеграција влијаат на основните макроекономски показатели. Директното влијание на двете иницијативи (Отворен Балкан и Берлински процес) би било главно (но не исклучиво) врз меѓусебната трговија на стоки и услуги, капиталните инвестиции и мобилноста на работната сила во регионот и регионалните проекти во различни полиња од заеднички интерес.

За да се изградат и проценат емпириските модели, користени се квартални временски серии на макроекономски показатели кои ги покриваат реалниот, надворешниот и фискалниот сектор и пазарот на трудот на секоја економија. Долгорочните проекции на избраните макроекономски показатели се направени со користење на методот Бејзова векторска авторегресија, којшто е првично осмислен за подобрување на макроекономските проекции, преку изградба на емпириски модели со комбинација на историски и априори информации од статистичка и економска природа. Со цел процена на ефектите врз клучните макроекономски показатели направени се основно и алтернативни сценарија со користење на различни претпоставки за егзогените променливи, во зависност од составот и формата на регионалната интеграција.

Резултатите покажуваат дека Западен Балкан како регион би имал подобри економски изгледи доколку земјите се дел од некоја регионална интеграција.

Отворен Балкан

Без разлика на одредени разлики, иницијативата Отворен Балкан и Берлинскиот процес во суштина би имале слично влијание врз регионот. Под услов сите земји од Западен Балкан да учествуваат во иницијативата Отворен Балкан, проекциите покажуваат дека економската активност ќе расте со посилен интензитет, со оглед дека се овозможува поцврста основа за раст на извозот и инвестициите. Придобивките врз платите не би биле многу различни севкупно, додека јавниот долг се предвидува да се зголеми малку повеќе во споредба со основното сценарио.

Берлински процес

Проекциите покажуваат дека и Берлинскиот процес ги има истите предности, иако севкупното влијание врз регионот би било нешто помалку изразено во споредба со сценариото на целосно учество во иницијативата Отворен Балкан, со тоа што одредени разлики се забележани по земји.

Севкупно, за шесте земји

И покрај позитивното влијание што иницијативата Отворен Балкан со делумно учество на земјите од Западен Балкан го има врз одредени области од економијата во регионот, проекциите покажуваат дека ваквото сценарио нема да донесе повисок економски раст, освен ако други економски мерки и политики бидат преземени од земјите за да се надолжни овој процес. Некои од овие економски мерки се дискутирани во динамичната SWOT анализа во рамките на брзата економска анализа на иницијативата Отворен Балкан ([преземи](#)). Подетално за можните економски мерки и политики што треба да се спроведат се детално прикажани во студиите за разликите меѓу земјите, територијалните предизвици, потребите и потенцијалите и кластер анализата за шесте земји од Западен Балкан ([преземи](#)).

Резултатите од овие макроекономски проекции и споменатите студии треба да се гледаат како индикација за тоа на кои прашања треба да се фокусира макроекономската политика во наредниот период со цел придобивките од овие иницијативи, кои се очигледни, да бидат оптимизирани. Затоа, за да се отклучи натамошниот економски раст, земјите паралелно треба да го забрзаат темпото на реформите и да се справат со клучните структурни предизвици.

Контекст

Согласно со Условите на проектот, овој регионален истражувачки проект има четири главни задачи:

- ЗАДАЧА 1: Анализи на земјите - скрининг фокусиран на иницијативата Отворен Балкан
- ЗАДАЧА 2: Анализа на диспаратите
- ЗАДАЧА 3: Процена на административните јазови и тесни грла
- ЗАДАЧА 4: Макроекономски проекции за Отворен Балкан

Суштината на ЗАДАЧАТА 1 е поврзана со тоа дека речиси секоја политичка иницијатива би можела да се спроведе, но крајната цел на секоја политичка иницијатива треба да биде подобрување на благосостојбата на граѓаните. Така, политичката идеја и волја во однос на Отворен Балкан (ОБ) треба на некој начин вертикално да се пренесат од политичарите на власт (извршна-влада и законодавна-собрание) преку администрацијата со инструменти како што се: состаноци, седници, стратегии, акциски планови, програми и слично и нивно спроведување, на граѓаните односно за поголеми придобивки на граѓаните.

Суштината на ЗАДАЧАТА 2 беше поврзана со тоа што секоја земја во Западен Балкан (ЗБ) има свои карактеристики, со што во рамки на земјите и помеѓу нив има разлики, но и сличности. Затоа ги анализираме разликите и сличностите на Номенклатурата на територијалните единици за статистика 3 (НТЕС 3) ниво на региони на ЕУ, зависно од достапноста на податоците. Идејата е дека со оглед на Меморандумите на разбирање и Договорите поврзани со иницијативата ОБ и Слободата на движење на ЕУ, одредени НТЕС региони во земјите на ЗБ може да имаат повеќе сличности меѓу себе отколку други. Така, оние НТЕС 3 региони коишто формираат одреден кластер, на пример покажуваат сличности во однос на одредени демографски особини и/или одредени социо-економски особини може да бидат платформа за поефикасно спроведување на Слободата на движење на ЕУ и на целите на Меморандумите на разбирање и Договорите поврзани со иницијативата ОБ. Ова не значи дека регионите со поголеми диспаритети не можат да ги постигнат истите цели, туку само покажува дека политиките во регионите коишто имаат поголема сличност би можеле да се спроведат поефикасно бидејќи имаат слични предизвици. Во регионите каде што

се видливи поголеми разлики веројатно ќе има потреба од повеќе ресурси за да се постигне конвергенција и намалување на нееднаквоста.

Суштината на ЗАДАЧАТА 3 беше да се направи проверка на фактите за главните иницијативи со потенцијалите на администрацијата за администрирање на иницијативите. Во овој дел беа идентификувани Договори поврзани со иницијативата ОБ и за истите беше направено проверка на фактите и беа подготвени препораки со листа на потенцијални законски измени.

Имајќи ги предвид ресурсите на проектот беше идентификуван *Договорот за условите за слободен пристап на пазарот на трудот* во рамките на ОБИ (доколку овој Договор стапи на сила, неговата примена ќе започне со денот на влегувањето на сила на Договорот за меѓусебно поврзување на шема за електронска имплементација на граѓаните на ЗБ). Овој договор беше посочен и како најзначаен за теренската работа на бизнис заедницата во дискусиите во Скопје и Белград.

Беше развиена алатка со цел да оцени дали земјите-учеснички на иницијативата ОБ имаат развиено/усвоено/утврдено подзаконски акти, протоколи или други инструменти пропишани во Меморандумите на разбирање и Договорите коишто се однесуваат на иницијативата ОБ. На крај, заради проверка на фактите на спроведувањето на идентификуваниот Договор во рамките на иницијативата ОБ, експертите од шесте земји го оценија административниот јаз и излегоа со препораки во однос на списокот на потенцијални законски измени. Така, ЗАДАЧАТА 3 беше составена од:

1. Работилница со бизнис заедницата во Северна Македонија и Србија за да се добие нивна перцепција за релативната важност на Меморандумите на разбирање и Договорите во рамките на иницијативата ОБ (земји-учеснички и неучеснички);
2. Имплементирање на алатка заради процена дали земјите-учеснички во рамките на иницијативата ОБ развиле/усвоиле/утврдиле подзаконски акти, протоколи или други инструменти пропишани во Меморандумите на разбирање и Договорите коишто се однесуваат на иницијативата ОБ (само земјите-учеснички);
3. Проверки на факти за спроведувањето на идентификуваниот *Договор за условите за слободен пристап на пазарот на трудот* во рамките на ОБИ и подготовка на препораки со листа на потенцијални законски измени (земји-учеснички и неучеснички).

Суштината на ЗАДАЧАТА 4 е да се истражат економските придобивки/загуби од тоа да се биде/не се биде дел од иницијативата ОБ за земјите во ЗБ, поединечно и како група (регион) со целосна и делумна интеграција, наспроти Берлинскиот процес, преку призмата на долгорочни проекции на клучните макроекономски показатели. Деталите во однос на претпоставките поврзани со сценаријата и резултатите се прикажани во овој документ. Квантифицирани, анализирани и прикажани се резултатите за три сценарија:

1. Само три земји (Албанија, Северна Македонија и Србија) се дел од иницијативата ОБ;
2. Сите шест земји од ЗБ стануваат членки на ОБ;
3. Иницијативата ОБ е претопена во Берлински процес.

ВАЖНА ЗАБЕЛЕШКА: Експертите од земјите имаа неутрален став и непристрасен пристап во поглед на прибирањето и анализата на податоците во рамките на оваа истражувачка задача. Без разлика на нечиј став кон иницијативата ОБ, било да е критика заснована на информации или поддршка во однос на иницијативата, нивното мислење не треба да влијае врз процесот на прибирање на податоци и нивна анализа за да не фаворизира, ниту игнорира, ниту поттикнува одреден одговор или исход наспроти другите.

Земјите од ЗБ кои се дел од иницијативата ОБ (Албанија, Северна Македонија и Србија) во овој документ се дефинирани како „**учеснички**“, а земјите од ЗБ кои не се дел од иницијативата ОБ (Босна и Херцеговина, Косово и Црна Гора) во овој документ се дефинирани како земји „**неучеснички**“.

Навигација низ документот

Овој документ го започнуваме со поставување на концептите и очекуваните економски ефекти на Берлинскиот процес и иницијативата ОБ коишто ќе ни помогнат за дизајнирање на економските претпоставки врз коишто се засноваат сценаријата. Потоа преминуваме кон објаснување на анализираните сценарија и претпоставките врз основа на кои се изградени. Три сценарија се квантифицирани и анализирани, покривајќи период од 10 години, односно:

1. Само три земји (Албанија, Северна Македонија и Србија) се дел од иницијативата ОБ;
2. Сите шест земји од ЗБ стануваат членки на ОБ;
3. Иницијативата ОБ е претопена во Берлински процес.

Потоа ги прикажуваме проектираните резултати земја по земја за сите шест земји од ЗБ и за регионот како целина, по што следуваат заклучоци и препораки.

Постојат три прилози. Во првиот прилог се прикажани податоците и егзогените променливи коишто се користени за проектирањето. Во вториот прилог се прикажани методологијата и техниките кои се користени. На крај, во третиот прилог се прикажани описот на користените променливи, изворите на податоци и користената библиографија за подготовка на анализата во овој документ.

Заинтересираните читатели може да го прочита првиот дел без прилозите, којшто е доволно информативен од гледна точка на политиките. Оние коишто се технички повешти и ги интересира како сме дошле до резултатите со запазување на конзистентноста во моделирањето, можат да ги видат и проучат подетално соодветните анекси.

Иницијативата Отворен Балкан наспроти Берлинскиот процес, концепти и очекувано влијание

Клучно за процена и проектирање на економските ефекти од регионалната интеграција на ЗБ е да се разберат каналите преку кои овие процеси на интеграција влијаат врз главните макроекономски показатели. Затоа, во овој дел ги презентираме потенцијалните директни придобивки на двете иницијативи од спроведувањето на предвидените активности, преку разгледување на меморандуми за соработка, договори, трудови и анализи направени досега. Ова треба да ни овозможи, исто така, да ги разликуваме статичните ефекти на двете иницијативи и да изградиме прокси показатели коишто ќе го отсликаат влијанието коешто овие иницијативи би го имале врз одредени аспекти на економијата.

Во рамките на иницијативата ОБ, реализацијата на предложените активности кои се однесуваат на либерализација на пазарот за стоки, услуги и работна сила треба да ја зајакне и прошири регионалната соработка и да го зголеми економскиот потенцијал на земјите-учеснички и регионот во целина. Целите што се поставени во однос на олеснувањето на трговијата со стоки се: поедноставување на процедурите колку што е можно, постепено отстранување на трговските бариери, зголемување и унапредување на економската соработка, промовирање на развојот на економските односи и размена на податоци помеѓу царинските управи и другите органи.² Во однос на слободното движење на услугите, меморандумите опфаќаат три области, култура, уметност и

² Види Ристовски и Капарска (2022).

туризам, при што кога станува збор за туризмот, земјите-членки на ОБ се обврзаа да негуваат поволни услови за инвестирање и да ја поттикнат соработката со цел проширување на туристичкиот сектор³. Приоритетите кои се поставени во делот на слободното движење на луѓето вклучуваат: слободно движење со лични карти, еднаков третман за жителство и вработување, усогласување на законите за социјално осигурување и вработување, признавање на професионалната квалификација, како и соработка во областа на безбедноста.⁴ Соработката во областа на слободно движење на капиталот има за цел да ги зголеми инвестициите во регионот, меѓу земјите и од трети страни. По неодамнешната енергетска криза, иницијативата ОБ го прошири својот делокруг на работа и во енергетскиот сектор, фокусирајќи се на заеднички инвестиции во обновливи извори на енергија, како и интеграција на пазарите на електрична енергија и гас.

Берлинскиот процес ја поддржува регионалната интеграција на ЗБ и неговата европска перспектива од 2014 година. Во рамките на Берлинскиот процес, којшто промовира заеднички регионален пазар, лидерите на ЗБ имаат усвоено акциски план, којшто служи како алатка за да се зголеми атрактивноста и конкурентноста на регионот и да се доближи до пазарите на ЕУ. Планот е организиран во четири области: трговија, инвестиции, дигитализација и индустрија и иновации, а целите вградени во планот вклучуваат либерализација на пазарите за стоки, услуги, труд и капитал, со вкрграни мерки наменети за усогласување со правилата и стандардите на единствениот пазар на ЕУ, како и политики кои настојуваат да привлечат инвестиции и да ги интегрираат индустриските сектори во европските и глобалните синџири на вредности.⁵ Во 2020 година Европската Комисија соопшти нов седумгодишен Економски и инвестициски план, со кој девет милијарди евра се посветени за неколку приоритетни области, вклучително и поврзување и интеграција во рамките на регионот.⁶

Очигледно, либерализацијата на пазарот и економската интеграција се области коишто се преклопуваат во однос на иницијативите и се начини за поттикнување на трговијата, инвестициите и економскиот раст, како и подготовка на земјите за нивното идно учество на единствениот пазар на ЕУ. Покрај тоа, визијата на иницијативата ОБ за либерализација на пазарот оди чекор понатаму, ветувајќи отворени граници и целосно слободно движење во рамките на регионот. Двете иницијативи имаат слични идеи за тоа како да се справат со предизвиците што претстојат, иако иницијативата ОБ се мачи да обезбеди учество на сите земји од ЗБ.

Иницијативата ОБ, за разлика од Берлинскиот процес, нема сеопфатен план во кој се прикажани опсегот и очекуваните резултати на иницијативата. Од друга страна, без конкретна институција задолжена за надзор, стратешки развој или следење на достигнувањата, Берлинскиот процес прерасна во голема иницијатива со премногу работи со коишто треба да се справи, потпирајќи се на доброволното ангажирање на лидерите на земјите од ЗБ.⁷

Дополнително, иницијативата ОБ нема силна посветеност во однос на агендата за поврзување и дигитализација, додека Берлинскиот процес служи како место за соработка и рационализирање на агендата за поврзување (транспорт), зелената агенда (животна средина) и дигиталната агенда (инфраструктура).⁸ Сепак, енергетскиот пакет на ЕУ за ЗБ ја нагласува улогата на вклученоста на надворешните чинители во регионалните проекти, особено во делот на обезбедување финансиски средства.

³ Меморандум за разбирање за соработка во областа на туризмот во Западен Балкан ([преземи](#)).

⁴ Договор за меѓусебно поврзување на шеми за електронска идентификација на граѓаните на Западен Балкан ([преземи](#)).

⁵ Акциски план за заеднички регионален пазар ([преземи](#)).

⁶ За повеќе информации посети ја [веб-страницата](#).

⁷ Види Magciacq (2017).

⁸ Види Ристовски и Капарска (2022).

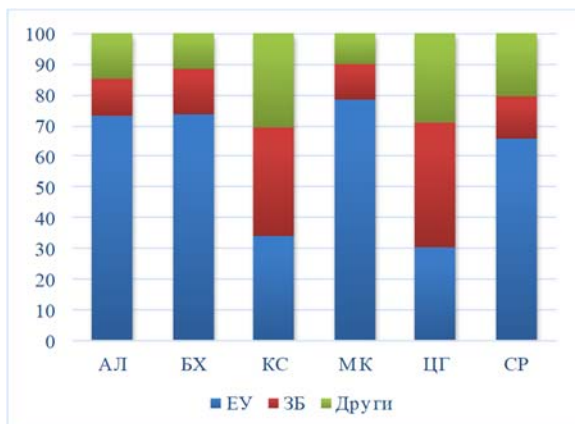
Како што споменува Узунов (2022), регионот на ЗБ е многу специфичен. Од една страна, земјите се слични во однос на севкупната економска структура, факторите на производство, припадноста во групата на земји со среден доход итн. Од друга страна, регионот е, исто така, неурамнотежен кога станува збор за големината на економијата, пазарот на труд, странските директни инвестиции (СДИ) итн.

Активностите коишто се однесуваат на олеснување на трговијата со стоки и услуги и слободното движење на работна сила се очекува да создадат услови за подобрување на економските перформанси на бизнисите (постојни и потенцијални) и целата економија, преку искористување на економијата на обем, раст на извозот, поевтин увоз, достапност/прилив на поевтина работна сила со подобри вештини, зголемена атрактивност за СДИ и конкурентност, како и побрзо спроведување на одржливи структурни реформи. Сепак, овие позитивни ефекти се очекувани, а не сигурни, бидејќи зависат и од тековната економска состојба на земјите, како и од подготвеноста на властите да се надополни олеснувањето на трговијата со стоки и услуги и слободното движење на работна сила со реформи во тесно поврзани области, како што се образованието, здравството, системот за социјална праведност, даноците и многу други области (Узунов, 2022). Проектирањето на економските ефекти не го зема предвид влијанието на овие реформи, коишто, исто така, би можеле да влијаат врз движењето на одредени набљудувани показатели, посебно на економскиот раст на подолг рок.

Врз основа на наодите на Узунов (2022), доколку во иницијативата ОБ се вклучени сите шест земји од ЗБ на инклузивен начин, можностите за економски раст ќе се зголемат, можностите за раст на извозот уште повеќе, но и заканите од одлив на работна сила ќе се зголемат, што имплицира дека комплементарните реформи се од клучно значење.

Меѓусебната трговија на земјите од ЗБ е сè уште ниска, којашто во 2021 година изнесува 14,3% од вкупниот извоз на стоки на ЗБ или 4,9% од БДП на регионот, што укажува на потребата од дополнителни напори. Ова е поттикнато од политичките и геополитичките наследства, недостатокот на инфраструктурна поврзаност и значителните преостанати нецарински бариери (Guriev, 2022). Оттука, отстранувањето на преостанатите нецарински бариери и рационализацијата на граничните процедури, како и иницијативите за подобрување на регионалната транспортна инфраструктура, што е изводливо преку процесот на интеграција на регионот, би ја подобриле регионалната трговија и соработка.

Графикон 1: Структура на извозот на стоки на земјите од ЗБ во 2022 година (%)

Извор: Собствени пресметки врз основа на податоци од Еуростат.

Регионалните договори за слободна трговија ги намалуваат трговските бариери, ги усогласуваат економските правила на игра, создаваат поголеми пазари и привлекуваат странски инвестиции коишто имаат повеќекратни ефекти врз економиите преку обезбедување на нова производствена и менаџерска технологија. Искуството на земјите од Централна и Источна Европа (ЦИЕ) покажува дека регионалната интеграција е важен предвесник на пристапувањето, отстранување на бариерите, усогласување на регулативата и привлекување инвестиции (Guriev, 2022). За жал, процесот на регионална интеграција во ЗБ досега беше многу побавен од оној на земјите од ЦИЕ пред нивното пристапување во ЕУ. Многу нецарински бариери, *de facto*, остануваат на сила, што го попречува создавањето на т.н. единствен економски простор. Отстранувањето на овие бариери ќе ги зголеми БДП и благосостојбата, ќе привлече нови инвестиции и ќе го забрза растот на продуктивноста и иновациите (Guriev, 2022).

Причинско-последичната врска помеѓу растот на трговијата (придвижена од намалените трговски трошоци) и растот на БДП е утврдена во литературата (Feurer, 2019). Fontagne et al. (2022) процениле дека продлабочувањето на постоечките трговски договори ширум светот ќе ја засили глобалната трговија за 5% и ќе го зголеми светскиот БДП за 1%.

Позитивните статични ефекти на трговијата се особено големи во малите земји, што е особено важно за земјите од ЗБ. Исто така, постојат големи динамични ефекти од трговската отвореност. Либерализацијата на трговијата го зголемува пристапот до поголем пазар, а големината на пазарот е клучен двигател на растот на продуктивноста и иновациите. Затоа, создавањето на единствен економски простор во ЗБ ќе инспирира претприемачка динамичност и инвестиции, посебно во помалите земји. Големината на пазарот, исто така, привлекува СДИ. Сепак, Estrin и Uvalic (2016), наоѓаат дека во ЗБ, за разлика од другите земји во транзиција, СДИ немаат значителни преносни ефекти врз домашните компании.

Покрај можностите, трговијата создава и важни предизвици. Во зависност од економијата, таа може да резултира со голем скок на невработеноста и потреба за фискална поддршка, со оглед дека високата мобилност на работната сила им дава на работниците можности во соседните земји. Сепак, постојат и наоди според кои оние коишто заминуваат може да обезбедат за матичната земја дознаки и „дознаки на знаење“ кога иселениците ќе ги вратат дома и парите и деловните идеи коишто ги учат во земјите каде што работат (ЕБОР, 2018).

Во однос на квантитативните проценки на придобивките од регионалната интеграција на ЗБ постои прилично ограничен број на истражувачки трудови. Head и Mayer (2022), применувајќи пристап кој овозможува спроведување контра-фактичка анализа, потпирајќи се на ограничен број податоци, ги процениле придобивките врз благосостојбата за три сценарија. Во сценариото коешто се однесува на делумна интеграција во рамките на иницијативата ОБ, земјите-учеснички имаат нетривијални добивки (при што најголема корист има најмалата земја, Северна Македонија), додека земјите коишто не учествуваат трпат практично тривијални загуби. Во сценариото коешто се однесува на целосна регионална интеграција на ЗБ, сите шест земји имаат значителни придобивки, коишто ги надминуваат оние поврзани со сценариото за делумна интеграција во рамките на иницијативата ОБ, при што најголема корист има најмалата земја, Црна Гора. Сепак, најголемите придобивки ќе се постигнат доколку сите шест земји од ЗБ се приклучат на ЕУ.

Разгледувани сценарија

Сценарија

Целта на овој документ е да ги истражи економските придобивки/загуби од тоа да се биде/не се биде дел од иницијативата ОБ за земјите во ЗБ, поединечно и како група (регион) со целосна и делумна интеграција, наспроти Берлинскиот процес, преку призмата на долгорочни проекции на клучните макроекономски показатели.

Притоа, во однос на економската интеграција, се разгледани три сценарија и се раздвоени економските ефекти од секое сценарио, односно:

1. Само три земји (Албанија, Северна Македонија и Србија) се дел од иницијативата ОБ;
2. Сите шест земји од ЗБ стануваат членки на ОБ;
3. Иницијативата ОБ е претопена во Берлински процес.

Така, анализирани се избрани макроекономски показатели и се подготвени долгорочни проекции за истите со користење на временски серии, соодветни економетриски методи и веродостојни претпоставки за тоа што подразбира интеграцијата на земјите од ЗБ во однос на растот на трговијата и инвестициите, движењето на трудот и капиталот.

За да се направи тоа, прво, подготвено е основно сценарио со долгорочни проекции за макроекономските показатели за секоја земја поединечно. Овие резултати потоа се користат за да се направи основна проекција за регионот на ЗБ како целина. Во следниот чекор, со вградување претпоставки во однос на растот на трговијата и инвестициите, движењето на трудот и капиталот, кои се зависни од составот и формата на интеграција, се подготвуваат алтернативни проекции на избраните показатели, на индивидуално и групно ниво.

Претпоставки за сценаријата

Накратко, визијата на иницијативата ОБ за либерализација на пазарот предвидува целосно слободно движење на стоките и работната сила во рамките на регионот, што подразбира поголем поттик за трговија со стоки и мобилност на работната сила. Од друга страна, Берлинскиот процес, дизајниран да ја исполни посредничката функција во процесот на пристапување во ЕУ и да ги забрза активностите коишто се однесуваат на транспортот, животната средина и инфраструктурата, ќе доведе до релативно поголеми СДИ и проекти во регионот. Оттука, претпоставките за егзогените променливи се разликуваат на тој начин што, во споредба со основното сценарио, се предвидува забрзување на меѓурегионалната трговија и мобилноста на работната сила во секоја земја за 1 процентен поен (пп), додека на регионалните СДИ и проекти за 0,5 пп поврзано со непосредното влијание на иницијативата ОБ, и обратно поврзано со непосредното влијание на Берлинскиот процес.

При проектирање на придобивките од целосна наспроти делумна интеграција во рамките на ОБ, податоците за меѓурегионална трговија, регионални СДИ и прокси показателот за регионални проекти се разделени на земји-учеснички и неучеснички, така што проектираната средна вредност на овие променливи за земјите-неучеснички ја зазема вредноста во рамките на основното сценарио, додека за земјите-учеснички вредноста на алтернативното сценарио во случај на целосна интеграција на ОБ. Алтернативните долгорочни проекции на макроекономските показатели за земјите-учеснички се направени со користење на комбинирани претпоставки оценети на ниво на ЗБ. Пред да се пристапи кон динамично проектирање, претходно избраните модели се повторно оценети.

Со агрегирање на резултатите според горенаведените сценарија, можеме да ги раздвоиме придобивките од секој процес, група земји и конкретна земја зависно од нивото на интеграција.

Следната табела ги илустрира карактеристиките на сценаријата.

Табела. Карактеристики на разгледуваните сценарија

<i>Разлики во претпоставките за ОБИ и БП</i>	ОБИ		БП
	Целосно слободно движење на стоки и работна сила во регионот, што подразбира поголем поттик за трговија со стоки и мобилност на работната сила		Забрзување на активностите во однос на транспортот, животната средина и инфраструктурата би довело до релативно поголеми СДИ и проекти
<i>Сценарио</i>	Само земји-учеснички во ОБИ	Шест земји ОБИ	ОБИ станува БП
<i>Егзогена променлива</i>	Либерализација на пазарот	Либерализација на пазарот	Повисоки капитални инвестиции и СДИ
	Целосно слободно движење и поголем поттик за трговија со стоки и мобилност на работната сила	Целосно слободно движење и поголем поттик за трговија со стоки и мобилност на работната сила	Забрзување на активностите во однос на транспортот, животната средина и инфраструктурата би довело до релативно поголеми СДИ и проекти во регионот
<i>Претпоставка за либерализација на пазарот</i>	забрзување од 1 пп	забрзување од 1 пп	забрзување од 0,5 пп
<i>Претпоставка за повисоки капитални инвестиции и СДИ</i>	забрзување од 0,5 пп	забрзување од 0,5 пп	забрзување од 1 пп
<i>ОБИ-3 или ОБИ-6</i>	Земјите-учеснички ги земаат средните вредности кои се однесуваат за ОБИ-6 Земјите-неучеснички ги земаат средните вредности на основното сценарио	Сите земји ги земаат средните вредности кои се однесуваат за ОБИ-6	нема

Непосредното влијание врз економскиот развој на двата регионални интегративни процеси (Иницијатива ОБ и Берлински процес) би бил главно (но не исклучиво) преку меѓурегионалната трговија на стоки и услуги, СДИ и мобилноста на работната сила во регионот, како и регионалните проекти во различни области од заеднички интерес.

Додека за надворешната трговија и СДИ има достапни податоци и временски серии коишто се високо-фреквентни, податоци за мобилноста на работната сила и проектите во регионот не се лесно достапни и се ограничени, коишто се многу важни за градење на моделите и дизајнирање на сценаријата за процена и проектирање на ефектите од регионалната интеграција на земјите од ЗБ. Според тоа, за овие две варијабли се генерирани прокси показатели со квартална фреквенција користејќи податоци од платниот биланс.

ЗАБЕЛЕШКА: прокси показателот коишто се однесува на мобилноста на работната сила е посебен за секоја земјата, додека прокси показателот поврзан со регионалните проекти, како и податоците за надворешната трговија и СДИ се однесуваат на регионот како целина.

Табела 1: Дескриптивна статистика на егзогените променливи (квартални стапки на раст)

Мерка	БДП на ЕУ	Меѓурегионална трговија	Регионални СДИ	Прокси за регионални проекти	Прокси за мобилност на трудот					
					АЛ	БХ	КС	МК	ЦГ	СР
Просек	0,3	1,3	162,5	1,5	1,5	0,7	1,4	0,9	2,5	2,4
Медијана	0,4	1,0	-0,5	0,9	0,3	1,1	2,0	0,6	1,7	-0,5
Максимум	11,0	19,1	9238,7	17,5	60,6	11,9	10,3	30,9	20,5	42,5
Минимум	-10,9	-11,8	-99,4	-8,3	-30,6	-21,3	-13,0	-9,8	-13,8	-39,9
Ст. дев.	2,2	5,4	1213,0	5,3	16,2	5,4	4,2	5,5	5,1	14,4

Со користење на различни претпоставки за овие егзогено-третираните променливи, изградени се сценарија и се проценети ефектите врз клучните макроекономски показатели. Прво, направени се претпоставки за основното сценарио врз основа на историските податоци во анализираниот период, со користење на средната вредност на скратените серии. Постапката на скратување не е еднаква за сите временски серии, туку зависи од самиот показател базирано на варијабилноста или стандардната девијација на набљудуваните променливи.

На табелата 1 може да се види дескриптивната статистика на егзогените променливи пред постапката на скратување, додека на табелата 2 по направената постапка на скратување. Средната вредност од табелата 2 се користи за подготовка на проекциите на овие променливи за основното сценарио и е основа за дизајнирање на алтернативните сценарија.

Табела 2: Дескриптивна статистика на егзогените променливи по постапката на скратување

Мерка	БДП на ЕУ	Меѓурегионална трговија	Регионални СДИ	Прокси за регионални проекти	Прокси за мобилност на трудот					
					АЛ	БХ	КС	МК	ЦГ	СР
Скратување (%)	10	10	60	10	30	10	10	10	60	30
Просек	0,3	1,2	1,6	1,2	0,2	1,0	1,6	0,6	1,8	1,5
Медијана	0,4	1,0	-0,5	0,9	0,3	1,1	2,0	0,6	1,7	-0,5
Максимум	1,6	8,8	13,8	10,0	10,9	8,0	6,5	6,3	3,6	14,7
Минимум	-1,3	-7,5	-7,4	-6,5	-10,8	-6,3	-4,7	-5,8	0,2	-7,5
Ст. дев.	0,7	3,9	7,3	3,8	5,3	3,2	2,8	3,1	1,1	6,4

Со користење на спецификациите со најдобри перформанси за одредена земја и проекциите за егзогените променливи врз основа на резултатите од табелата 2, добиваме основни проекции за набљудуваните макроекономски показатели, коишто потоа се агрегирани на ниво на регионот.

Кога се анализираат динамичните ефекти на иницијативата ОБ и Берлинскиот процес, проектираната средна вредност на егзогените променливи е соодветно приспособена за да се земе

предвид квалитативната оценка презентирана во претходниот дел. На табелата 3 може да се видат разликите во проектираната средна вредност на егзогените променливи за основното и алтернативните сценарија коишто се однесуваат на Берлинскиот процес и иницијативата ОБ со целосна и делумна интеграција на земјите од ЗБ. Имајте во вид дека претпоставката за БДП на ЕУ е задржана иста како во основното сценарио, без оглед на алтернативното сценарио што се анализира.

Табела 3: Претпоставки за егзогените променливи во алтернативните сценарија (квартални стапки на раст)

Сценарио	Меѓурегионална трговија	Регионални СДИ	Прокси за регионални проекти	Прокси за мобилност на трудот					
				АЛ	БХ	КС	МК	ЦГ	СР
Основно	1,2	1,6	1,2	0,2	1,0	1,6	0,6	1,8	1,5
Берлински процес	1,7	2,6	2,2	0,7	1,5	2,1	1,1	2,3	2,0
ОБ - целосна интеграција	2,2	2,1	1,7	1,2	2,0	2,6	1,6	2,8	2,5
ОБ - делумна интеграција	1,5	1,7	1,9	0,6	1,0	1,6	1,0	1,8	1,9

Иако Берлинскиот процес и иницијативата ОБ во суштина претставуваат иста идеја и имаат исти цели, постојат одредени разлики, чии статични ефекти е тешко да се квантифицираат и раздвојуваат во оваа фаза. Сепак, се настојува да се направи грубо раздвојување на непосредното влијание за да се проектираат ефектите на прелевање и долгорочните економски придобивки.

Резултати

Макроекономските показатели се проектирани за период од десет години, што не мора да значи дека периодот на проектирање започнува од 2023 година. Меѓутоа, ова имплицира дека земјите чекореле по патот и ги сноселе последиците од пандемијата и неодамнешните епизоди на енергетска криза и висока инфлација, проследени со заздравување, како почетен предуслов. Покрај тоа, имплицитно се зема предвид тековната економска состојба, односно постојната структура на економијата и макроекономските политики коишто се спроведуваат, неодамнешната динамика на јавниот долг итн. Исто така, проекциите го опфаќаат влијанието на преземените мерки поврзани со договорените активности во однос на либерализацијата на пазарот на стоки и услуги и мобилноста на работната сила и капиталот, а резултатите коишто се прикажани се однесуваат на изолираните ефекти од овие активности. Притоа, не се земени предвид потенцијалните мултиплицирачки ефекти коишто би можеле да произлезат од натамошната економска соработка меѓу земјите.

Иако различни спецификации би можеле да дадат нешто поразлични резултати, уверени сме дека влијанието или разликите што анализираните сценарија ги имаат во споредба со основното сценарио би биле на иста страна. Исто така, не е целта да се направи споредба на висината на стапките на раст или нивоата (било во апсолутен износ или во % од БДП) на макроекономските показатели помеѓу земјите, туку да се испитаат разликите во стапките на раст и нивоата помеѓу различните сценарија во рамките на секоја земја поединечно и за регионот во целина.

Прво, ќе ги разгледаме резултатите од емпириските модели за секоја земја од ЗБ.⁹ Овие резултати се агрегирани на ниво на регион и се дискутирани во овој дел, додека заклучокот и препораките се презентирани во делот што следи.

Албанија

Резултатите покажуваат дека Албанија би имала корист од било кој процес на интеграција во регионот, дали преку Берлинскиот процес или преку иницијативата ОБ со целосна или делумна интеграција. Сепак, со учество на сите земји од ЗБ во иницијативата ОБ ефектите врз албанската економија би биле поголеми. Позитивни ефекти се предвидуваат во делот на инвестициите, извозот и севкупната економска активност, како и во фискалната област, со оглед дека јавниот долг потенцијално би растел со побавна динамика споредено со основното сценарио. Платите, пак, се предвидува да растат во просек со сличен интензитет како во основното сценарио.

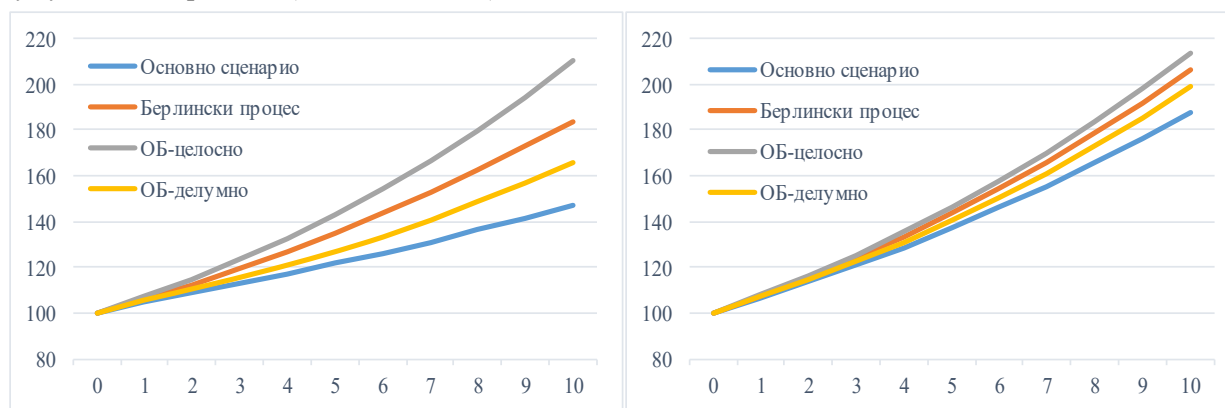
Табела 4: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за Албанија, во пп

	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП
Берлински процес	0,2	2,3	1,0	0,0	-0,3	-3,6
ОБ - целосно учество	0,2	3,8	1,4	0,1	-0,3	-4,1
ОБ - делумно учество	0,1	1,2	0,6	0,0	-0,2	-2,2

Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.

Резултатите во табелите ја прикажуваат разликата во пп на просечната годишна стапка на раст за период од десет години во однос на основното сценарио.

Графикон 2.1/2.2: Проекција на реалните инвестиции (лево) и извоз (десно) за Албанија, кумулативни промени (базичен индекс)

⁹ Резултатите од моделот се добиени преку Бејзово влечење на примероци со 10.000 извлекувања, при што нестабилните влечења се автоматски отфрлени, со т.н. 0,1% изгорување, со тоа што средната вредност (наместо медијана) се користи како проекција.

Вреди да се напомене дека иако и двете иницијативи се од корист за Албанија, проекциите покажуваат дека иницијативата ОБ (целосно учество на земјите од ЗБ) придонесува за подинамичен раст на инвестициите и извозот споредено со Берлинскиот процес, така што нивното учество во БДП потенцијално би се зголемил за околу 15 пп и 22 пп, соодветно, за време на периодот на проектирање, иако тоа не се преточува во повисок економски раст.

Босна и Херцеговина

Според проекциите, влијанието на регионалната интеграција на Босна и Херцеговина врз економијата е позитивно и значително.

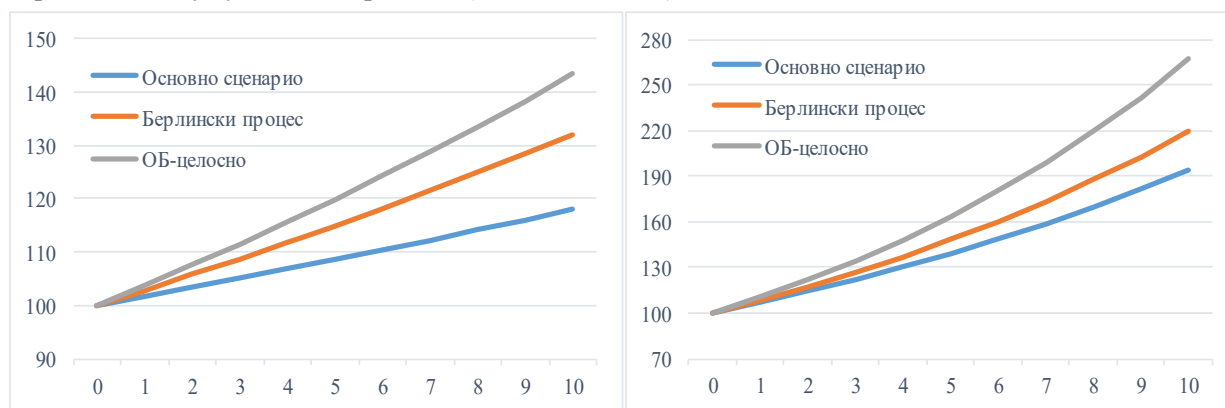
Табела 5: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за Босна и Херцеговина, во пп

	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП
Берлински процес	0,2	1,2	1,3	-0,1	0,1	-0,4
ОБ - целосно учество	0,5	2,0	3,5	-0,3	-0,6	-4,0

Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.

Ефектите се очигледни кога станува збор за инвестициите, извозната активност и економскиот раст, со тоа што импактот врз БДП би бил поголем доколку се избегне негативното влијание врз платите. Влијанието е забележително на страната на извозот, со оглед дека учеството во БДП се удвојува во текот на периодот на предвидување во случајот на иницијативата ОБ со целосно учество на земјите од ЗБ. Ваквите проектирани позитивни движења во реалниот сектор во одредена мера би влијаеле повољно врз натамошниот развој на јавниот долг. Имено, импулсот на иницијативата ОБ врз економијата на Босна и Херцеговина се чини дека е посилен споредено со тој на Берлинскиот процес, под услов да учествуваат сите земји од ЗБ.

Графикон 3.1/3.2: Проекција на реалните инвестиции (лево) и извоз (десно) за Босна и Херцеговина, кумулативни промени (базичен индекс)

Косово

За разлика од Босна и Херцеговина, економијата на Косово ќе има малку повеќе корист од Берлинскиот процес, со тоа што позитивни ефекти врз инвестициите, извозот и БДП се предвидени од двете иницијативи.

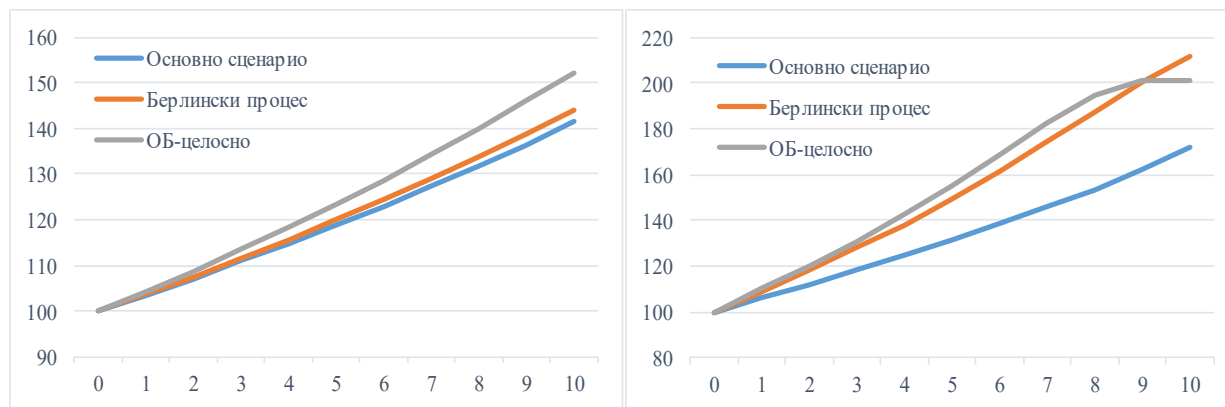
Табела 6: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за Косово, во пп

	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП
Берлински процес	0,2	0,2	2,2	-0,5	0,8	1,7
ОБ - целосно учество	0,1	0,8	1,7	-0,4	1,3	4,0

Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.

Слично на Босна и Херцеговина, и двете иницијативи имаат негативно влијание врз платите, но со поголем импакт во случајот на Косово. Трендот на јавниот долг се чини дека се влошува во двете алтернативни сценарија споредено со основното, нешто повеќе во сценариото коешто се однесува на иницијативата ОБ, иако сè уште би се задржал на ниско до умерено ниво до крајот на периодот на предвидување.

Графикон 4.1/4.2: Проекција на реалните инвестиции (лево) и извоз (десно) за Косово, кумулативни промени (базичен индекс)

Северна Македонија

Случајот на Северна Македонија, како и тој на Србија, е донекаде специфичен, во смисла дека и покрај позитивниот импулс што различните форми на регионална интеграција го имаат врз одредени области на економијата, ефектот врз БДП се чини дека е неутрализиран од други фактори.

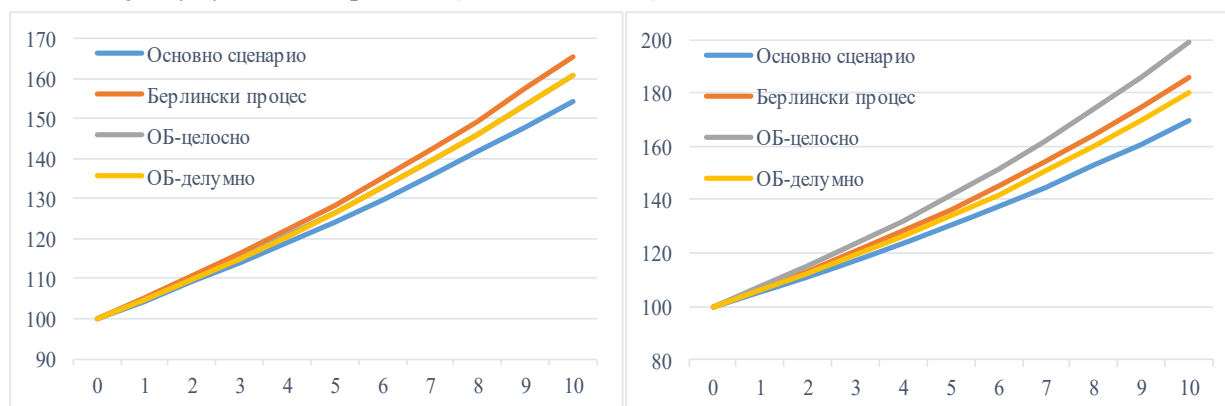
Табела 7: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за Северна Македонија, во пп

	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП
Берлински процес	0,0	0,7	1,0	-0,5	0,9	8,8
ОБ - целосно учество	0,0	0,4	1,7	-0,7	1,3	13,3
ОБ - делумно учество	0,0	0,4	0,6	-0,3	0,7	7,1

Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.

Анализираните сценарија имаат позитивно влијание врз инвестициската и извозната активност, но негативно врз движењето на платите и јавниот долг. Македонскиот извоз би имал поголема корист од иницијативата ОБ, под услов сите земји од ЗБ учествуваат во истата, што од друга страна е придружено со побавен раст на платите и подинамично зголемување на јавниот долг. Берлинскиот процес, којшто исто така „страда“ од овие трендови, би поттикнал повисок раст на инвестициите.

Графикон 5.1/5.2: Проекција на реалните инвестиции (лево) и извоз (десно) за Северна Македонија, кумулативни промени (базичен индекс)

Црна Гора

Резултатите за Црна Гора покажуваат дека потенцијалниот долгорочен импакт од двете регионални иницијативи е значителен и сличен што се однесува до БДП, којшто произлегува од подинамичниот раст на извозната активност и во помала мера растот на платите, споредено со основното сценарио. Овие ефекти се поизразени во сценариото коешто се однесува на иницијативата ОБ, но делумно неутрализирани заради побавниот раст на инвестициите, којшто е помалку забележлив во случајот на Берлинскиот процес.

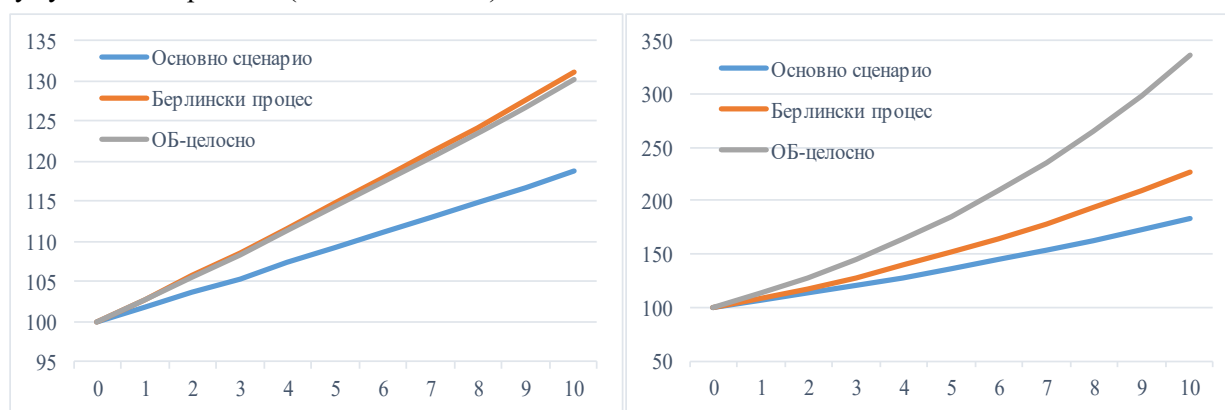
Табела 8: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за Црна Гора, во пп

	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП
Берлински процес	1,0	-0,4	2,3	0,1	0,9	-2,2
ОБ - целосно учество	0,9	-0,9	6,6	0,2	0,7	-2,6

Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.

Силното влијание на двете иницијативи врз извозот подразбира значително зголемување на учеството на извозот во БДП и севкупната трговска отвореност во текот на периодот на предвидување. Јавниот долг се предвидува да се зголеми со посилен интензитет во двете сценарија. Сепак, како процент од БДП, долгот на крајот од периодот на предвидување би бил понизок споредено со основното сценарио, поради подинамичниот економски раст, но покажувајќи сè уште високи нивоа.

Графикон 6.1/6.2: Проекција на реалниот БДП (лево) и извоз (десно) за Црна Гора, кумулативни промени (базичен индекс)

Србија

Врз основа на проекциите, придобивките за српската економија од вклучувањето во регионални иницијативи се очигледни во областа на надворешната трговија и пазарот на труд, додека инвестициите и фискалните движења би биле понеповолни споредено со основното сценарио, така што предвиденото влијание врз БДП е неутрално.

Табела 9: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за Србија, во пп

	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП
Берлински процес	0,0	-0,6	0,3	2,6	0,5	4,7
ОБ - целосно учество	0,0	-0,8	1,0	3,6	0,8	6,4
ОБ - делумно учество	0,0	-0,4	0,1	2,7	0,4	3,6

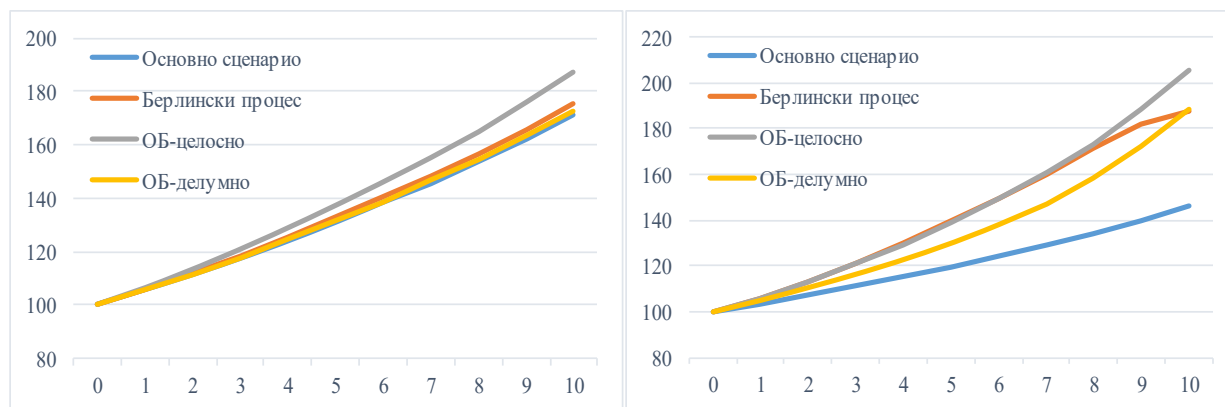
Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.

Очигледно, иницијативата ОБ во којашто учествуваат сите земји од ЗБ резултира со повисок раст на извозот и платите, но и малку посилено зголемување на јавниот долг и побавен раст на инвестициите. Учеството на извозот во БДП би се зголемило, а на крајот на периодот на проектирање би било повисоко за околу 10 пп во споредба со основното сценарио. Од друга страна,

иако реалните инвестиции би достигнале речиси 1/3 од БДП, споредено со основното сценарио би биле пониски за приближно 3 пп.

Влијанието врз платите е позабележително во споредба со другите земји, и важи за сите три сценарија, при што просечната реална бруто-плата би се удвоила согласно со сценариото на целосно учество на земјите од ЗБ во иницијативата ОБ.

Графикон 7.1/7.2: Проекција на реалниот извоз (лево) и плати (десно) за Србија, кумулативни промени (базичен индекс)

Западен Балкан

Збирните резултати (табелите 10.1 и 10.2) покажуваат дека економските изгледи на ЗБ како регион би биле подобри доколку земјите се вклучени во одредена формална регионална економска соработка, со тоа што ефектите се максимизираат кога ќе се обезбеди учество на сите земји, било во форма на Берлински процес или преку иницијативата ОБ.

Табела 10.1: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за регионот на ЗБ, во пп (пондериран¹⁰ просек)

	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП
Берлински процес	0,1	0,4	0,8	0,4	0,4	2,3
ОБ - целосно учество	0,2	0,6	1,8	0,6	0,6	2,7
ОБ - делумно учество	0,0	0,1	0,2	0,5	0,3	1,9

И покрај позитивното влијание што иницијативата ОБ со делумно учество на земјите од ЗБ го има врз одредени области од економијата во регионот, проекциите покажуваат дека ваквото сценарио нема да донесе повисок економски раст, освен ако други економски мерки и политики бидат преземени од земјите за да се надополни овој процес.

¹⁰ Проектираните пондерирани средни вредности ги земаат предвид разликите во нивоата на набљудуваните макроекономски показатели меѓу земјите, додека со процедурата на проста средна вредност земјите се третираат подеднакво.

Табела 10.2: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за регионот на ЗБ, во пп (прост просек)

	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП
Берлински процес	0,3	0,6	1,3	0,3	0,5	1,5
ОБ - целосно учество	0,3	0,9	2,6	0,4	0,5	2,2
ОБ - делумно учество	0,0	0,2	0,2	0,4	0,2	1,4

Од друга страна, под услов сите земји од ЗБ да учествуваат во иницијативата ОБ, проекциите покажуваат дека економската активност ќе расте со посилен интензитет, со оглед дека се овозможува поцврста основа за раст на извозот и инвестициите. Придобивките врз платите не би биле многу различни севкупно, додека јавниот долг се предвидува да се зголеми малку повеќе во споредба со основното сценарио.

Проекциите покажуваат дека и Берлинскиот процес ги има истите предности, иако севкупното влијание врз регионот би било нешто помалку изразено споредено со сценариото на целосно учество во иницијативата ОБ, со тоа што одредени разлики се забележани по земји.

Заклучок и препораки

Без оглед на одредени разлики, иницијативата ОБ и Берлинскиот процес во суштина претставуваат слична идеја и имаат прилично слични цели и потенцијални економски ефекти врз регионот на ЗБ. Оттука, од економска гледна точка не е рационално тие да функционираат истовремено во вид на конкурентни механизми.

ЗБ како регион би имал подобри економски изгледи доколку земјите се дел од некоја регионална интеграција, со тоа што ефектите се максимизираат кога ќе се обезбеди учество на сите земји, било во форма на Берлински процес или преку иницијативата ОБ.

Под услов сите земји од ЗБ да учествуваат во иницијативата ОБ, проекциите покажуваат дека економската активност ќе расте со посилен интензитет, со оглед дека се овозможува поцврста основа за раст на извозот и инвестициите. Берлинскиот процес ги има истите предности, иако севкупното влијание врз регионот би било нешто помалку изразено споредено со сценариото на целосно учество во иницијативата ОБ, со тоа што одредени разлики се забележани по земји.

- **Извозот** е очигледно област каде што сите земји од ЗБ би имале придобивка од забрзувањето на процесот на интеграција на регионот, по можност тој процес биде сеопфатен, без разлика дали станува збор за иницијативата ОБ или за Берлинскиот процес.
 - **Препорака:** Сепак, со цел ваквото влијание да се катализира и да се почувствува повеќе врз целокупната економска активност, политиките треба да се фокусираат и на намалување на увозната содржина на извозот во секторите каде што тоа е остварливо, подобрување на поврзаноста на странските инвестициски проекти со локалните компании, што би влијаело врз зголемување на нивната продуктивност и би претставувало важен канал за нивна интеграција во глобалните синџири на вредности и странскиот пазар, привлекување на поквалитетни СДИ итн.
- **Платите**, иако генерално би имале забрзан раст во регионот на ЗБ поради процесот на интеграција, има земји (Босна и Херцеговина, Косово и Северна Македонија) коишто се соочуваат со побавно темпо на раст во споредба со основното сценарио.
 - **Препорака:** Затоа, земјите би имале корист од комплементарни мерки на пазарот на трудот насочени кон подобрување на политиките за вработување за младите и

справување со бариерите коишто ја ограничуваат активноста на работната сила (посебно кај женското население).

- **Фискалниот сектор**, набљудуван низ призмата на движењата на јавниот долг, исто така, бара внимание, имајќи ги предвид добиените резултати од проекциите. Иако долгот не би се влошил значително на регионално ниво, дури некои земји би имале одредено подобрување (на пример, Албанија и Босна и Херцеговина), има земји чиешто почетно ниво е високо во контекст на регионот (на пример, Црна Гора) и процесот на интеграција дополнително ќе ја влоши ситуацијата (на пример, Северна Македонија и Србија).
 - **Препорака:** Затоа, мерки за фискална консолидација коишто би ги зголемиле приходите и/или би ги рационализирале расходите би можеле да го намалат притисокот врз долгот, како што се активности за постепено подобрување на наплатата на даноците, проширување на даночната основа и намалување на неформалната економија, како и мерки за подобрување на таргетирањето на социјалните расходи и субвенциите. Понатаму, подобрувањето на извршувањето на јавните инвестиции, со оглед на тесните грла за спроведување на големи капитални проекти, ќе ги подобри изгледите за инвестициите, посебно во поглед на влијанието на Берлинскиот процес.
- **Општа препорака:** Прикажаните резултати треба да се гледаат и како индикација дека вниманието на креаторите на политиките не треба да се оддалечува и од агендата за структурни реформи. Напротив, за да се отклучи натамошниот економски раст, земјите паралелно треба да го забрзаат темпото на реформите и да се справат со клучните структурни предизвици. Затоа, реформите во областа на образованието, здравството и социјалната заштита, пазарот на работната сила, деловното опкружување, енергетиката и зелената транзиција би биле поддршка за повисок, но и поодржлив и инклузивен економски раст.

Во следната табела е дадено резиме на резултатите од трите сценарија за шесте земји од ЗБ.

Табела: Резиме на резултатите од трите сценарија за шесте земји од ЗБ

<u>Берлински процес; ОБ – целосно учество; ОБ – делумно учество</u>							<u>Забелешка</u>
<u>АЛ</u>	Албанија би имала корист од било кој процес на интеграција во регионот, дали преку Берлинскиот процес или преку иницијативата ОБ со целосна или делумна интеграција. Сепак, со учество на сите земји од ЗБ во иницијативата ОБ ефектите врз албанската економија би биле поголеми. Позитивни ефекти се предвидуваат во делот на инвестициите, извозот и севкупната економска активност, како и во фискалната област, со оглед дека јавниот долг потенцијално би растел со побавна динамика споредено со основното сценарио. Платите, пак, се предвидува да растат во просек со сличен интензитет како во основното сценарио.						Албанија би имала корист од било кој процес на интеграција во регионот, дали преку Берлинскиот процес или преку иницијативата ОБ со целосна или делумна интеграција. Иницијативата ОБ (целосно учество на земјите од ЗБ) придонесува за подинамичен раст на инвестициите и извозот споредено со Берлинскиот процес, така што нивното учество во БДП потенцијално би се зголемил за околу 15 пп и 22 пп, соодветно, за време на периодот на проектирање, иако тоа не се преточува во повисок економски раст.
	Табела: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за Албанија, во пп						
		БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	
	Берлински процес	0,2	2,3	1,0	0,0	-0,3	-3,6
	ОБ - целосно учество	0,2	3,8	1,4	0,1	-0,3	-4,1

	<p>ОБ - делумно учество 0,1 1,2 0,6 0,0 -0,2 -2,2</p> <p>Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.</p>																													
БХ	<p>Влијанието на регионалната интеграција на Босна и Херцеговина врз економијата е позитивно и значително.</p> <p>Табела: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за Босна и Херцеговина, во пп</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>БДП</th> <th>Инвестиции</th> <th>Извоз</th> <th>Плати</th> <th>Јавен долг</th> <th>Долг врз БДП</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Берлински процес</td> <td>0,2</td> <td>1,2</td> <td>1,3</td> <td>-0,1</td> <td>0,1</td> <td>-0,4</td> </tr> <tr> <td>ОБ - целосно учество</td> <td>0,5</td> <td>2,0</td> <td>3,5</td> <td>-0,3</td> <td>-0,6</td> <td>-4,0</td> </tr> </tbody> </table> <p>Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.</p>		БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП	Берлински процес	0,2	1,2	1,3	-0,1	0,1	-0,4	ОБ - целосно учество	0,5	2,0	3,5	-0,3	-0,6	-4,0	<p>Ефектите се очигледни кога станува збор за инвестициите, извозната активност и економскиот раст, со тоа што импактот врз БДП би бил поголем доколку се избегне негативното влијание врз платите. Влијанието е забележително на страната на извозот, со оглед дека учеството во БДП се удвојува во текот на периодот на предвидување во случајот на иницијативата ОБ со целосно учество на земјите од ЗБ. Ваквите проектирани позитивни движења во реалниот сектор во одредена мера би влијаеле поволно врз натамошниот развој на јавниот долг. Имено, импулсот на иницијативата ОБ врз економијата на Босна и Херцеговина се чини дека е посилен споредено со тој на Берлинскиот процес, под услов да учествуваат сите земји од ЗБ.</p>							
	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП																								
Берлински процес	0,2	1,2	1,3	-0,1	0,1	-0,4																								
ОБ - целосно учество	0,5	2,0	3,5	-0,3	-0,6	-4,0																								
КС	<p>За разлика од Босна и Херцеговина, економијата на Косово ќе има малку повеќе корист од Берлинскиот процес, со тоа што позитивни ефекти врз инвестициите, извозот и БДП се предвидени од двете иницијативи.</p> <p>Табела: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за Косово, во пп</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>БДП</th> <th>Инвестиции</th> <th>Извоз</th> <th>Плати</th> <th>Јавен долг</th> <th>Долг врз БДП</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Берлински процес</td> <td>0,2</td> <td>0,2</td> <td>2,2</td> <td>-0,5</td> <td>0,8</td> <td>1,7</td> </tr> <tr> <td>ОБ - целосно учество</td> <td>0,1</td> <td>0,8</td> <td>1,7</td> <td>-0,4</td> <td>1,3</td> <td>4,0</td> </tr> </tbody> </table> <p>Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.</p>		БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП	Берлински процес	0,2	0,2	2,2	-0,5	0,8	1,7	ОБ - целосно учество	0,1	0,8	1,7	-0,4	1,3	4,0	<p>Слично на Босна и Херцеговина, и двете иницијативи имаат негативно влијание врз платите, но со поголем импакт во случајот на Косово. Трендот на јавниот долг се чини дека се влошува во двете алтернативни сценарија споредено со основното, нешто повеќе во сценариото коешто се однесува на иницијативата ОБ, иако сè уште би се задржал на ниско до умерено ниво до крајот на периодот на предвидување.</p>							
	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП																								
Берлински процес	0,2	0,2	2,2	-0,5	0,8	1,7																								
ОБ - целосно учество	0,1	0,8	1,7	-0,4	1,3	4,0																								
МК	<p>Случајот на Северна Македонија, како и тој на Србија, е донекаде специфичен, во смисла дека и покрај позитивниот импулс што различните форми на регионална интеграција го имаат врз одредени области на економијата, ефектот врз БДП се чини дека е неутрализиран од други фактори.</p> <p>Табела: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за Северна Македонија, во пп</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>БДП</th> <th>Инвестиции</th> <th>Извоз</th> <th>Плати</th> <th>Јавен долг</th> <th>Долг врз БДП</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Берлински процес</td> <td>0,0</td> <td>0,7</td> <td>1,0</td> <td>-0,5</td> <td>0,9</td> <td>8,8</td> </tr> <tr> <td>ОБ - целосно учество</td> <td>0,0</td> <td>0,4</td> <td>1,7</td> <td>-0,7</td> <td>1,3</td> <td>13,3</td> </tr> <tr> <td>ОБ - делумно учество</td> <td>0,0</td> <td>0,4</td> <td>0,6</td> <td>-0,3</td> <td>0,7</td> <td>7,1</td> </tr> </tbody> </table> <p>Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.</p>		БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП	Берлински процес	0,0	0,7	1,0	-0,5	0,9	8,8	ОБ - целосно учество	0,0	0,4	1,7	-0,7	1,3	13,3	ОБ - делумно учество	0,0	0,4	0,6	-0,3	0,7	7,1	<p>Анализираните сценарија имаат позитивно влијание врз инвестицијата и извозната активност, но негативно врз движењето на платите и јавниот долг. Македонскиот извоз би имал поголема корист од иницијативата ОБ, под услов сите земји од ЗБ учествуваат во истата, што од друга страна е придружено со побавен раст на платите и подинамично зголемување на јавниот долг. Берлинскиот процес, којшто исто така „страда“ од овие трендови, би поттикнал повисок раст на инвестициите.</p>
	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП																								
Берлински процес	0,0	0,7	1,0	-0,5	0,9	8,8																								
ОБ - целосно учество	0,0	0,4	1,7	-0,7	1,3	13,3																								
ОБ - делумно учество	0,0	0,4	0,6	-0,3	0,7	7,1																								

<p>ЦГ</p>	<p>Резултатите за Црна Гора покажуваат дека потенцијалниот долгорочен импакт од двете регионални иницијативи е значителен и сличен што се однесува до БДП, којшто произлегува од подинамичниот раст на извозната активност и во помала мера растот на платите, споредено со основното сценарио. Овие ефекти се поизразени во сценариото коешто се однесува на иницијативата ОБ, но делумно неутрализирани заради побавниот раст на инвестициите, којшто е помалку забележлив во случајот на Берлинскиот процес.</p> <p>Табела: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за Црна Гора, во пп</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>БДП</th> <th>Инвестиции</th> <th>Извоз</th> <th>Плати</th> <th>Јавен долг</th> <th>Долг врз БДП</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Берлински процес</td> <td>1,0</td> <td>-0,4</td> <td>2,3</td> <td>0,1</td> <td>0,9</td> <td>-2,2</td> </tr> <tr> <td>ОБ - целосно учество</td> <td>0,9</td> <td>-0,9</td> <td>6,6</td> <td>0,2</td> <td>0,7</td> <td>-2,6</td> </tr> </tbody> </table> <p>Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.</p>		БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП	Берлински процес	1,0	-0,4	2,3	0,1	0,9	-2,2	ОБ - целосно учество	0,9	-0,9	6,6	0,2	0,7	-2,6	<p>Силното влијание на двете иницијативи врз извозот подразбира значително зголемување на учеството на извозот во БДП и севкупната трговска отвореност во текот на периодот на предвидување. Јавниот долг се предвидува да се зголеми со посилен интензитет во двете сценарија. Сепак, како процент од БДП, долгот на крајот од периодот на предвидување би бил понизок споредено со основното сценарио, поради подинамичниот економски раст, но покажувајќи сè уште високи нивоа.</p>							
	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП																								
Берлински процес	1,0	-0,4	2,3	0,1	0,9	-2,2																								
ОБ - целосно учество	0,9	-0,9	6,6	0,2	0,7	-2,6																								
<p>СР</p>	<p>Врз основа на проекциите, придобивките за српската економија од вклучувањето во регионални иницијативи се очигледни во областа на надворешната трговија и пазарот на труд, додека инвестициите и фискалните движења би биле понеповолни споредено со основното сценарио, така што предвиденото влијание врз БДП е неутрално.</p> <p>Табела: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за Србија, во пп</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>БДП</th> <th>Инвестиции</th> <th>Извоз</th> <th>Плати</th> <th>Јавен долг</th> <th>Долг врз БДП</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Берлински процес</td> <td>0,0</td> <td>-0,6</td> <td>0,3</td> <td>2,6</td> <td>0,5</td> <td>4,7</td> </tr> <tr> <td>ОБ - целосно учество</td> <td>0,0</td> <td>-0,8</td> <td>1,0</td> <td>3,6</td> <td>0,8</td> <td>6,4</td> </tr> <tr> <td>ОБ - делумно учество</td> <td>0,0</td> <td>-0,4</td> <td>0,1</td> <td>2,7</td> <td>0,4</td> <td>3,6</td> </tr> </tbody> </table> <p>Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.</p>		БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП	Берлински процес	0,0	-0,6	0,3	2,6	0,5	4,7	ОБ - целосно учество	0,0	-0,8	1,0	3,6	0,8	6,4	ОБ - делумно учество	0,0	-0,4	0,1	2,7	0,4	3,6	<p>Очигледно, иницијативата ОБ во којашто учествуваат сите земји од ЗБ резултира со повисок раст на извозот и платите, но и малку посилено зголемување на јавниот долг и побавен раст на инвестициите. Учеството на извозот во БДП би се зголемило, а на крајот на периодот на проектирање би било повисоко за околу 10 пп во споредба со основното сценарио. Од друга страна, иако реалните инвестиции би достигнале речиси 1/3 од БДП, споредено со основното сценарио би биле пониски за приближно 3 пп. Влијанието врз платите е позабележително во споредба со другите земји, и важи за сите три сценарија, при што просечната реална бруто-плата би се удвоила согласно со сценариото на целосно учество на земјите од ЗБ во иницијативата ОБ.</p>
	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП																								
Берлински процес	0,0	-0,6	0,3	2,6	0,5	4,7																								
ОБ - целосно учество	0,0	-0,8	1,0	3,6	0,8	6,4																								
ОБ - делумно учество	0,0	-0,4	0,1	2,7	0,4	3,6																								
<p>ЗБ регион</p>	<p>Збирните резултати покажуваат дека економските изгледи на ЗБ како регион би биле подобри доколку земјите се вклучени во одредена формална регионална економска соработка, со тоа што ефектите се максимизираат кога ќе се обезбеди учество на сите земји, било во форма на Берлински процес или преку иницијативата ОБ.</p> <p>Табела: Проектирано просечно годишно влијание за десетгодишен период за регионот на ЗБ, во пп (пондериран просек)</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>БДП</th> <th>Инвестиции</th> <th>Извоз</th> <th>Плати</th> <th>Јавен долг</th> <th>Долг врз БДП</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Берлински процес</td> <td>0,1</td> <td>0,4</td> <td>0,8</td> <td>0,4</td> <td>0,4</td> <td>2,3</td> </tr> <tr> <td>ОБ - целосно учество</td> <td>0,2</td> <td>0,6</td> <td>1,8</td> <td>0,6</td> <td>0,6</td> <td>2,7</td> </tr> <tr> <td>ОБ - делумно учество</td> <td>0,0</td> <td>0,1</td> <td>0,2</td> <td>0,5</td> <td>0,3</td> <td>1,9</td> </tr> </tbody> </table> <p>Забелешка: Податоците за соодносот на долгот и БДП се однесуваат на разликата на крајот од периодот на предвидување.</p>		БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП	Берлински процес	0,1	0,4	0,8	0,4	0,4	2,3	ОБ - целосно учество	0,2	0,6	1,8	0,6	0,6	2,7	ОБ - делумно учество	0,0	0,1	0,2	0,5	0,3	1,9	<p>И покрај позитивното влијание што иницијативата ОБ со делумно учество на земјите од ЗБ го има врз одредени области од економијата во регионот, проекциите покажуваат дека ваквото сценарио нема да донесе повисок економски раст, освен ако други економски мерки и политики бидат преземени од земјите за да се надополни овој процес.</p> <p>Од друга страна, под услов сите земји од ЗБ да учествуваат во иницијативата ОБ, проекциите покажуваат дека економската активност ќе расте со посилен интензитет, со оглед дека се овозможува поцврста основа за раст на извозот и инвестициите. Придобивките врз платите не би биле многу различни севкупно, додека јавниот долг се предвидува да се зголеми малку повеќе во споредба со основното сценарио.</p>
	БДП	Инвестиции	Извоз	Плати	Јавен долг	Долг врз БДП																								
Берлински процес	0,1	0,4	0,8	0,4	0,4	2,3																								
ОБ - целосно учество	0,2	0,6	1,8	0,6	0,6	2,7																								
ОБ - делумно учество	0,0	0,1	0,2	0,5	0,3	1,9																								

		<p>Проекциите покажуваат дека и Берлинскиот процес ги има истите предности, иако севкупното влијание врз регионот би било нешто помалку изразено споредено со сценариото на целосно учество во иницијативата ОБ, со тоа што одредени разлики се забележани по земји.</p>
--	--	--

Прилог. Податоци

Со цел да се изградат и проценат емпириските модели користени се квартални временски серии на макроекономски показатели, коишто го покриваат реалниот, надворешниот и фискалниот сектор, како и пазарот на труд на секоја економија.

Временскиот распон за процена на економетриските модели го опфаќа периодот 2008 – 2022 година, трет квартал, односно 59 опсервации. Кварталните податоци коишто недостасуваат во рамките на овој период, а притоа годишни податоци не се достапни, се интерполирани со помош на техниката Catmull-Rom spline¹¹, којашто се покажа дека е најсоодветна за податоците со коишто располагаме. За периодите за коишто недостасуваат квартални податоци, но се достапни годишни податоци, опсервациите коишто недостасуваат се екстраполирани имајќи ги предвид минатите движења или учеството/соодносот на кварталните податоци. Дополнително, кварталните временски серии коишто покажуваат сезонска динамика се сезонски приспособени со помош на процедурата X-12 ARIMA¹².

Опис на променливите вклучени во сетот на податоци, изворите на податоци и информации за тоа кои опсервации се интерполирани/екстраполирани може да се најдат во Прилогот, додека на табелата 11 се дадени информации за тоа кои временски серии се сезонски приспособени.

Квалитетот на податоците и недостигот на податоци се дел од предизвиците поврзани со процената на придобивките од регионалната интеграција на земјите од ЗБ. Податоците се прибрани, првенствено, од Еуростат, меѓународна база на податоци која обезбедува висок или задоволителен степен на споредливост меѓу земјите, а оние коишто не се достапни на Еуростат се обезбедени од националните заводи за статистика, централните банки и/или министерствата за финансии. Во одредени ограничени случаи, користена е базата на податоци на Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) и на Меѓународната организација на трудот. Овој пристап е применет и за ендегените и за егзогените променливи.

Сетот на ендегени променливи ги вклучува реалните вредности на БДП, извозот на стоки и услуги, инвестициите (инвестиции во основни средства) и бруто-платите¹³, како и јавниот долг, додека сетот на егзогени променливи вклучува меѓурегионална трговија, прилив на СДИ во регионот и прокси показатели за мобилноста на работната сила и регионалните инвестициски проекти, како и реалниот БДП на ЕУ.¹⁴ Исто така, номиналниот БДП на земјите од ЗБ е употребен за да се изведе БДП дефлаторот, како и стапката на инфлација за да се генерира базичен индекс заради пресметка на реалните плати.

¹¹ За повеќе детали, види Twigg (2003).

¹² За повеќе детали, види Linz et al. (2019).

¹³ Иако нето-платата се смета за посоодветен показател на заработувачката (плата што се носи дома), поради недостиг на податоци се користени платите во бруто износ.

¹⁴ Покрај овие показатели, беа собрани податоци и за стапката на невработеност и буџетското салдо пред да се донесе одлука за ендегените променливи, којашто е заснована на добиените резултати.

Табела 11: Својства на променливите

Променлива	Сезонска компонента	Единечен корен (нестационарност)					
		АЛ	БХ	КС	МК	ЦГ	СР
БДП	да	не	да	не	не	не	да
Инвестиции	да	не	да	не	не	да	да
Извоз	да	не	да	да	не	не	да
Плати	да	да	да	не	да	не	не
Јавен долг	не*	да	не	не**	да	не	да
Прокси за мобилноста на трудот	да	не	да	да	да	да	да
Прокси за регионални проекти	пп(4)				да		
Меѓурегионална трговија	да				да		
Прилив на СДИ во регионот	не				не		
БДП на ЕУ	да				не		

* Освен податоците за Косово; ** Двосмислени резултати.

Забелешка: Својството на стационарност е испитана со користење на три тестови, т.е.

Augmented Dickey-Fuller, Phillips-Perron, и Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin

Графичка визуелизација (процентуална промена на годишна основа)¹⁵ на ендегените променливи за секоја земја на ЗБ во последните четири години е прикажана во Прилогот, додека дескриптивната статистика на егзогените променливи може да се види на табелата 1.

Егзогени променливи

Додека изборот на сетот на ендегени променливи беше донекаде едноставна задача, дефинирањето или пронаоѓањето на соодветните прокси показатели, прибирањето на податоците и толкувањето на егзогените променливи е предизвикувачка задача.

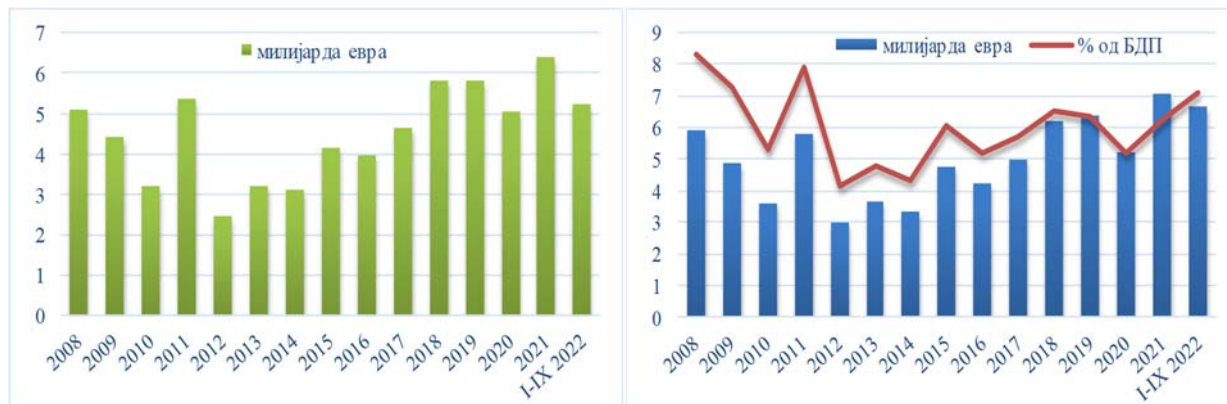
Концептот на егзогена променлива е фундаментален во моделирањето со структурни равенки. Егзогени променливи се оние коишто немаат причинско-последична врска со другите променливи во моделот, односно другите променливи во системот не влијаат врз нив и се користат за поставување произволни услови надвор од моделот, а не за постигнување пореалистично однесување на моделот.

Да се биде дел од економска регионална интеграција веројатно значи подобрување на одредени економски аспекти на земјите-членки и на самиот регион. Кога земјите ќе се договорат да се интегрираат, во зависност од нивото на интеграција трговските бариери паѓаат и економската соработка се зголемува, што доведува до зголемена трговија и странски инвестиции, зголемено движење на работната сила и капиталот и проекти од регионално значење. Според ова, тоа се областите за кои се дефинирани променливи и се користени прокси показатели, и за коишто се направени претпоставки за нивното идно движење, што подразбира обезбедување на соодветна патека за егзогените променливи во рамките на периодот на проектирање вклучен во моделот. Овие променливи се (не исклучиво) надворешната трговија меѓу земјите во регионот, приливот на СДИ на регионално ниво, прокси показател за регионални инвестициски проекти и прокси показател за мобилноста на работната сила за секоја земја посебно. Дополнително, реалниот БДП на ЕУ е

¹⁵ Пресметано од сезонски приспособените податоци.

воведен како егзогена променлива, со оглед на неговата важност за надворешната трговија и севкупните економски перформанси на земјите од ЗБ. На графиконот 1 може да се види учеството на извозот на стоки во ЕУ за секоја земја од ЗБ.

Графикон 8.1/8.2: Меѓурегионална трговија (лево) и СДИ на регионално ниво (десно)

Извор: Сопствени пресметки врз основа на податоци од Еуростат и националните централни банки.

Што се однесува до прокси показателите за мобилноста на работната сила и за регионалните проекти, за генерирање временски серии за истите се користени податоците од платниот биланс.¹⁶ Во однос на показателот за мобилност на трудот, се користени податоци за надоместоците на вработените кои работат во странство (примарен доход) и за дознаките од работниците (секундарниот приход), додека во однос на показателот за инвестициски проекти се користени податоци за официјални трансфери од странство (секундарен приход), коишто се агрегирани на регионално ниво, по што е генериран прост подвижен просек со четири опсервации.

Графикон 9: Прокси показател за регионални проекти (милион евра)

Извор: Сопствени пресметки врз основа на податоци од националните централни банки.

¹⁶ За повеќе детали во однос на компонентите и нивната дефиниција, види го Прирачникот за платен биланс и меѓународна инвестициска позиција (VI издание).

Со цел да се направат проекции кои ќе овозможат раздвојување на придобивките од двете иницијативи, претпоставките коишто се однесуваат на егзогените променливи се разликуваат, засновани на стручно расудување, имајќи предвид дека во досегашните студии не се обезбедени соодветни квантитативни проценки.

Прилог. Методологија и техники

Методологија

Како што беше спомнато претходно, првиот чекор е да се направат основни долгорочни проекции за избраните макроекономски показатели за секоја земја од ЗБ посебно. За да се направи тоа, се изградени модели коишто се специфични за секоја земја и се проценети со помош на Бејзовиот пристап, којшто има предности споредено со класичните економетриски техники кога станува збор за кратки временски серии со голем број структурни прекини, што е вообичаено за земјите од ЗБ.

За проучување на макроекономските податоци често се користат методите на векторска авторегресија (ВАР). ВАР методите ни овозможуваат да се опфати динамичната меѓуповрзаност на одреден сет на ендогени променливи. Општ приказ на ВАР моделот со p заостанувања може да се напише како:

$$y_t = \delta_0 + \sum_{j=1}^p \Pi_j y_{t-j} + \gamma Z_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

каде што

- y_t е вектор на ендогени променливи,
- δ_0 е вектор на константи,
- Π_j се матрици на коефициенти на заостанување,
- Z_t е вектор на егзогени променливи,
- γ е матрица на егзогени коефициенти и
- ε_t е вектор на грешки, при што генерално претпоставуваме дека $\varepsilon_t \sim N(0, \Sigma)$, т.е. $E(\varepsilon_t) = 0$ и временски непроменлива, и позитивно-дефинитивна варијансно-коваријансна матрица, $cov(\varepsilon_t) = E(\varepsilon_t \varepsilon_t') = \Sigma$.

Во покомпактна нотација, коефициентите може да ги дефинираме како $B = (\delta_0, \gamma, \Pi_1 \dots \Pi_p)'$ и X којашто ги содржи егзогените променливи Z_t и ендогените променливи со заостанување $(y_{t-1} \dots y_{t-p})$, со што $Y = XB + \varepsilon$. Овој модел може да се препише во следнава форма:

$$y = (I_n \otimes X) \beta + \varepsilon \quad (2)$$

каде што $y = \text{vec}(Y)$, $\beta = \text{vec}(B)$ и $\varepsilon = \text{vec}(\varepsilon)$.

Нашата цел е да ги процениме коефициентите на моделот (β) заедно со варијансно-коваријансната матрица на резидуалите (Σ). Имајќи предвид дека со ВАР методот обично треба да се проценат голем број коефициенти, односно $n(np + 1)$, при што n е бројот на променливи и p е бројот на заостанувања, често како проблем се наметнува прекумерната параметаризација на ВАР моделите, односно недоволен број на опсервации за процена на параметрите на моделот. Ова е познато како проклетството на димензионалноста.

Еден пристап за решавање на овој проблем е т.н. смалување, каде што се наметнуваат ограничувања во однос на параметрите. Бајзов ВАР (БВАР) методот е популарен пристап за постигнување на т.н. смалување, со оглед дека Бејзовите приори обезбедуваат логичен и конзистентен начин на наметнување ограничувања на параметрите.

Во Бејзовата економетрија, сè за што не сме сигурни, вклучително и вистинската вредност на параметарот, може да се смета дека е случајна променлива којашто може да поприма распределба на веројатност. Распределбата на веројатноста, поточно постериорната дистрибуција се добива со комбинирање на нашето претходно знаење (априорна дистрибуција) и информациите во податоците

(функција на веројатност). Т.н. приор претставува информација за надворешната дистрибуција заснована на верувањето на истражувачот за параметрите од интерес.

Параметрите од интерес во моделот ги означуваме со $\theta = (\beta, \Sigma)$, а податоците со y . Да речеме дека априорната дистрибуција е $\pi(\theta)$, а функцијата на веројатност е $l(y|\theta)$, тогаш постериорната дистрибуција $\pi(\theta|y)$ е дистрибуцијата на θ при дадени податоци y , што може да се изведе од (3).

$$\pi(\theta|y) = \frac{\pi(\theta) l(y|\theta)}{\int \pi(\theta) l(y|\theta) d\theta} \quad (3)$$

Забележувате дека именителот во (3) е нормализирачка константа којашто нема својство на случајност, со што постериорот е пропорционален на производот на функцијата на веројатност и на приорот.

$$\pi(\theta|y) \propto \pi(\theta) l(y|\theta) \quad (4)$$

Така, правилна Бејзова анализа ги вклучува претходните информации за да се зајакне заклучокот во врска со вистинската вредност на параметрите. Приорите се успешни затоа што ефикасно ја намалуваат грешката во фазата на процена, притоа генерирајќи само релативно мала пристрасност во проценетите параметри (Giannone et al., 2015). Очигледен аргумент против употребата на приорите е дека тие се во суштина субјективни.

Постојат различни видови на приорите коишто се популарни во литературата за БВАР, како што се:

- Минесота/Литерман приор (нормален приор во однос на β со фиксна Σ),
- Нормално-рамен приор (нормален приор во однос на β којшто е независен од дистрибуцијата за Σ),
- Нормално-Вишарт приор (нормален приор во однос на β и Вишарт приор во однос на Σ) и независен нормално-Вишарт приор,
- Симс-Жа нормално-рамен/нормално-Вишарт приор (структурен ВАР еквивалент на нормално-рамен/нормално-Вишарт приор),
- Цианоне, Ленца и Примичери приор (приор којшто ги третира хипер-параметрите како такви коишто може да бидат избрани преку постапка за оптимизација) итн.

За целите на процена и проектирање го користиме Минесота приор, со тоа што во фазата на избор на моделот употребуваме стандардни вредности на хипер-параметрите и оние предложени од Канова (Canova, 2007).

Имено, Litterman (1986) ги утврдил приор вредностите повикувајќи се на три статистички законитости на макроекономските временски серии:

- макроекономските временски серии обично имаат тренд и често е увидено дека овие променливи содржат стохастички тренд (или единичен корен),
- поновите вредности на серијата обично содржат повеќе информации за тековната вредност на серијата отколку минатите вредности и
- минатите вредности на самата променлива обично содржат повеќе информации за нејзината тековна вредност на серијата отколку минатите вредности на другите променливи.

Минесота приор се засновува на претпоставката дека варијансно-коваријансната матрица на грешки (Σ) е позната, така што таа е проценета со помош на униваријатен авторегресивен метод.

Условите на Минесота приор се формално исполнети со воведување на вектор на хипер-параметри $\Lambda = (\mu_1, \lambda_1, \lambda_2, \lambda_3, \lambda_4)$. Во суштина, преку ова бројот на параметри коишто треба да се проценат во системот на ВАР се намалува од $n(nr + 1)$ на бројот на хипер-параметри. Забележувате дека ова во суштина важи за ВАР од било која димензија n и p .

За да се објасни Минесота приор, забележете од (1) дека објаснувачките променливи во системот на VAR во било која равенка може да се поделат на заостанувања на независната променлива, заостанувања на зависните променливи и било какви егзогени променливи, вклучувајќи ја и константата.

Со Минесота приор се претпоставува дека $\beta \sim N(\beta_0, V)$, каде што β_0 е вектор со речиси сите елементи поставени на нула, со исклучок на тие поврзани со коефициентот којшто се однесува на првото заостанување на независната променлива. Овие елементи генерално се поставени на 1 или 0, во зависност од формата на променливата, а се специфицирани со хипер-параметарот μ_1 . V се претпоставува дека е дијагонална матрица, при што дијагоналните елементи одговараат на j -тите ендогени променливи во i -тата равенка и заостанувањето l

$$V_{ij}^l = \begin{cases} \left(\frac{\lambda_1}{l\lambda_3}\right)^2 & \text{for } (i = j) \\ \left(\frac{\lambda_1 \lambda_2 \sigma_i}{l\lambda_3 \sigma_j}\right)^2 & \text{for } (i \neq j) \end{cases} \quad (5)$$

каде што σ_j е квадратниот корен на соодветниот дијагонален елемент на Σ . Елементите на V што одговараат на егзогените променливи (вклучувајќи ја и константата) се поставени на бесконечност (т.е. во приорите не се вклучени било какви информации за егзогените променливи).

Со ваквата поставеност на приорите комплицираното специфицирање на сите елементи на V се поедноставува на ниво на избор на три параметри λ_1 , λ_2 и λ_3 . Првите два, λ_1 и λ_2 , претставуваат целокупна затегнатост и пондер за релативното вкрстување на променливите, соодветно. Со λ_3 се опфаќа надолната придвиженост на заостанувањата, така што како што се зголемува должината на заостанувањето, коефициентите се повеќе се движат кон нула.

Оттука, промените во овие хипер-параметарски вредности може да доведат до помала (или поголема) варијанса на коефициентите, што се нарекува затегнување (или олабавување) на приорите. Изборот на вредностите на овие три параметри зависи од емпириската студија. Litterman (1986) дискутира за изборот на овие вредности.

Основна предност на Минесота приорот е тоа што води до едноставно постериорно заклучување. Сепак, приорот не обезбедува целосен Бејзов третман на Σ како непознат параметар, со што се игнорира неизвесноста во однос на истиот.

Притоа, постојат различни пристапи за избор на хипер-параметрите, како што се: избирање на оние што ја максимизираат (лог) маргиналната веројатност (Carriero et al., 2011), третирање на хипер-параметрите како случајни, претпоставувајќи приорна дистрибуција и потоа нивна процена со хиерархиски модели (Giannone et al., 2015), споредба на проекциите и избор на оние каде што перформансите на моделот во однос на проекциите се максимизирани (Doan et al., 1984) итн.

Избор на модел

Во однос на формата на променливите, разгледани се модели со податоци во нивоа и модели каде податоците претставуваат квартални стапки на раст. Од емпириски гледна точка, ова е уште една тема за дискусија, имајќи во вид дека во литературата која се однесува на проектирање со БВАР не е направен голем напор да се изврши споредба на спецификациите во нивоа наспроти оние во разлики. Во принцип не е јасно дали трансформацијата на променливите во нивните стапки на раст може да ги подобри перформансите на БВАР за проектирање. Спецификацијата во нивоа може подобро да го земе предвид постоењето на долгорочни (коинтегрирачки) врски меѓу променливите, коешто е испуштено во спецификацијата во разлики. Од друга страна, Clements и Hendry (1996) покажуваат дека во една класична рамка користењето разлики може да ги подобри перформансите

за проектирање во присуство на нестабилност. Следејќи ја традицијата на Litterman (1986), одредени трудови кои се однесуваат на проектирање со БВАР користат модели со променливи во нивоа или нивоа во логаритамска форма, додека други користат модели со променливи во разлики или стапки на раст.

Како што беше споменато, две групи на хипер-параметри се користени во фазата на процена, стандардните вредности на Минесота и оние предложени од Канова. Со оглед на тоа што се земени предвид двете форми на променливите, различни вредности се доделени на хипер-параметарот μ_1 , односно 1 за моделите со податоци во нивоа и 0 за моделите со квартални стапки на раст, што важи и за стандардната и за алтернативната спецификација. Разликата помеѓу овие две групи на хипер-параметри се однесува на λ_1 и λ_2 , при што стандардните вредности се еднакви на 0,1 и 0,99 соодветно, додека алтернативните (Канова) вредности се еднакви на 0,2 и 0,5 соодветно. λ_3 и λ_4 се поставени на 1 и 10^5 соодветно. Во однос на должината на заостанувањата за ендегените променливи, се проценети спецификации со заостанувања од еден до четири. Според ова, за секоја земја се проценети по 16 модели. Спецификацијата на моделот за одредена земја е утврдена врз основа на евалуацијата на проекциите во рамки на примерокот со користење на Квадратниот корен на просечната квадратирана грешка (КПКГ) за четири квартали напред како критериум за избор

$$RMSE_h^m = \sqrt{\frac{\sum_{t=T_0}^{T_1} (y_{t,t+h}^m - y_{t+h})^2}{T_1 - T_0 + 1}} \quad (6)$$

каде што h го претставува кварталот (4) за којшто се врши евалуација на проекцијата, m е моделот за добивање на проекцијата на ендегената променлива $y_{t,t+h}^m$ и y_{t+h} е вистинската вредност на променливата. Иако моделите се проценети со користење на податоците во нивоа и квартални стапки на раст, проекциите и евалуациските резултати ги прикажуваме во форма на годишни стапки на раст. T_0 и T_1 се почетниот и крајниот квартал на периодот на евалуација.

Табела 12: Спецификации на моделот

Земја	Променлива	Форма	Заостанувања	Приор
Албанија	Инвестиции	ниво	1	Канова
	Други	промена во %	4	
Босна и Херцеговина	БДП, Инвестиции, Плати	промена во %	1	Канова
	Извоз, Долг		4	Стандарден
Косово	Извоз	ниво	4	Канова
	Други	промена во %		
С. Македонија	Сите	промена во %	2	Канова
Црна Гора	Сите	промена во %	3	Стандарден
Србија	БДП, Инвестиции, Долг	промена во %	4	Канова
	Извоз		3	
	Плати	ниво		

За оваа цел, секој БВАР модел го користиме за да генерираме проекции во рамките на примерокот за четири квартали напред. Првиот примерок за процена е од првиот квартал на 2008 година¹⁷ до

¹⁷ За спецификациите со квартални стапки на раст е втор квартал на 2008 година.

четвртиот квартал на 2017 година, а периодот од првиот квартал на 2018 година до третиот квартал на 2022 година е наменет за евалуација на проекциите. Потоа, примерокот за процена се проширува за еден квартал со задржување на почетниот квартал фиксен (прв квартал на 2008 година до прв квартал на 2018 година), моделите повторно се оценуваат, по што се генерираат нови проекции за четири квартални нанапред, се до третиот квартал на 2022 година, со што спроведуваме стратегија на проширување на примерокот¹⁸. Ова води до вкупно 15 повторувања.

Резултатите од КПКГ за ендегените променливи за секоја спецификација и земја се прикажани во Прилогот, како и графикони од коишто може да се видат способностите за проектирање во рамки на примерокот на избраните спецификации.

Спецификацијата на моделот за секоја земја е избрана со набљудување на просечните (прости и пондерирани¹⁹) вредности за КПКГ на ендегените променливи за сите испитани опции (различен приор, заостанување и форма на променливите). Во случај на значајна и важна разлика помеѓу најниската вредност за КПКГ на секоја ендегена променлива во рамките на испитуваните опции и КПКГ на „најдобрата“ спецификација заснована на просечните резултати, се направени приспособувања. На табелата 12 се прикажани избраните спецификации за секоја земја. Иако ова не е најдоброто решение, се смета дека е најсоодветното, со оглед на својствата на временските серии и добиените резултати за КПКГ. Дополнително, во одредени ограничени случаи, константата е калибрирана со цел да се прилагоди нивото на некои променливи. Калибрираните коефициенти се изведени во рамките на основното сценарио и истите се применети во анализираниот алтернативен сценарија.

¹⁸ Друга стратегија којашто може да се искористи е придвижување на примерокот каде што бројот на опсервации во примерокот за процена не се менува, туку се придвижува нанапред за една опсервација. Иако има одредени предности во однос на стратегијата на проширување на примерокот, поради релативно кратките временски серии оваа стратегија не е соодветна.

¹⁹ Пондерираниот просек ги зема предвид резултатите за КПКГ на секоја променлива во споредба со другите, така што променливите со помала вредност на КПКГ добиваат поголема тежина и обратно.

Прилог. Користени променливи и извори на податоци

Опис на користените променливи и извори на податоци

Променлива	Единица (првична)	Албанија	Босна и Херцеговина	Косово	Северна Македонија	Црна Гора	Србија
БДП	Реални износи според методот на верижење (2010), милион евра	Еуростат (види забелешки)	Еуростат	Еуростат (види забелешки)	Еуростат (види забелешки)	Еуростат	Еуростат
Извоз на стоки и услуги							
Инвестиции во основни средства							
Плати	Реална просечна месечна бруто-плата, евра (види забелешка)	Национален завод за статистика и сопствени пресметки (види забелешки)	Национален завод за статистика	Сопствени пресметки врз основа на податоци од статистичкиот завод (види забелешки)	Национален завод за статистика (види забелешки)	Национален завод за статистика и сопствени пресметки (види забелешки)	Национален завод за статистика
Јавен долг	Милион евра	Министерство за финансии и сопствени пресметки (види забелешки)	Министерство за финансии	Министерство за финансии и сопствени пресметки (види забелешки)	Министерство за финансии	Министерство за финансии и сопствени пресметки (види забелешки)	Министерство за финансии и сопствени пресметки (види забелешки)
Прокси показател за мобилноста на трудот	Надоместоци на вработените и дознаки од работниците (прилив), мил. евра	Банка на Албанија	Централна банка	Централна банка (види забелешки)	Народната банка	Централна банка	Народната банка
Меѓурегионална трговија	Милион евра	Сопствени пресметки од базата на податоци на Еуростат					
Прилив на СДИ во регионот	Милион евра	Сопствени пресметки врз основа на податоци од националните централни банки					
Прокси показател за	Официјални трансфери						

регионални проекти	(прилив), мил. евра
БДП на ЕУ(27)	Реални износи според методот на верижење (2010), милион евра, Еуростат
<p>Забелешка за променливата плати: Податоците во номинален износ се собрани од националните заводи за статистика како што е прикажано во табелата, и се конвертирани во евра (освен за Косово и Црна Гора). Реалните износи, изразени во цени од 2010 година, се пресметани со користење на податоците за инфлацијата по генерирање на базичните индекси (2010=100).</p> <p>Забелешки за Албанија: Кварталните податоци за БДП и неговите компоненти за 2008 година се екстраполирани со користење на пресметаните годишни податоци и учествата засновани на кварталните податоци за периодот 2009-2021 година. Кварталните податоци за платите за периодот 2008-2013 година се екстраполирани со користење на годишните податоци и соодносите засновани на кварталните податоци за периодот 2014-2021 година. Кварталните податоци за јавниот долг за периодот 2008-2010 година се интерполирани користејќи годишни податоци.</p> <p>Забелешки за Косово: Кварталните податоци за БДП и неговите компоненти за периодот 2008-2009 година се екстраполирани со користење на пресметаните годишни податоци од националниот завод за статистика и учествата засновани на кварталните податоци за периодот 2010-2021 година. Податоците за платите се интерполирани со користење на годишни податоци и соодноси засновани на кварталните податоци за потрошувачката на домаќинствата, како и стапки на раст. Кварталните податоци за јавниот долг за периодот 2008-2012 година се интерполирани користејќи годишни податоци (ММФ за 2008 година). Кварталните податоци за 2008 година за приливот на СДИ, прокси показателите за мобилноста на работната сила и регионалните проекти се екстраполирани со користење на годишните податоци и учествата засновани на кварталните податоци за периодот 2009-2021 година.</p> <p>Забелешки за Северна Македонија: Податоците за инвестиции во основни средства се однесуваат на бруто-инвестициите. Податоците за платите во 2008 година се приспособени поради методолошките промени направени во 2009 година.</p> <p>Забелешки за Црна Гора: Кварталните податоци за платите за периодот 2008-2010 година се екстраполирани со користење на годишните податоци и соодносите засновани на кварталните податоци за периодот 2011-2021 година. Кварталните податоци за периодот 2008-2009 година за приливот на СДИ се екстраполирани со користење на годишните податоци и учествата засновани на кварталните податоци за периодот 2009-2021 година. Податоците за јавниот долг за првиот и вториот квартал од 2008 година се интерполирани.</p> <p>Забелешки за Србија: Кварталните податоци за јавниот долг за периодот 2008-2011 година се интерполирани со користење на годишните податоци.</p>	

Евалуациска статистика на годишната стапка на раст за секоја спецификација, КПКГ за четвртиот квартал напред

Забелешка: Врамените броеви покажуваат кои спецификации се користени во постапката на проектирање.

➤ Албанија

	Минесота, стандардно								Канова								Мин.	Раз.
	Ниво				Процентуална промена				Ниво				Процентуална промена					
<i>заостанувања</i>	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
БДП	6,5	5,7	5,0	4,7	7,7	7,5	7,4	4,4	5,9	4,7	3,9	3,5	7,7	7,5	7,4	4,5	3,5	1,0
Инвестиции	16,6	17,9	21,5	20,5	21,7	22,3	19,5	16,0	12,1	12,8	14,1	13,6	22,1	22,4	19,8	15,8	12,1	3,7
Извоз	50,8	48,1	42,8	44,0	25,8	25,0	22,5	22,1	31,1	26,8	22,6	23,2	26,7	25,5	22,8	21,9	21,9	0,0
Плати (1)²⁰	6,9	6,9	7,3	7,3	3,5	3,5	3,4	3,5	6,7	6,7	7,2	7,2	3,5	3,5	3,4	3,5	3,4	0,0
Долг (1)	11,6	11,5	11,9	11,6	6,2	6,3	6,4	6,7	11,1	10,9	11,4	11,1	5,9	6,0	6,0	6,3	5,9	0,4
Просек (пр.)	18,5	18,0	17,7	17,6	13,0	12,9	11,9	10,5	13,4	12,4	11,8	11,7	13,2	13,0	11,9	10,4		
Пондериран пр.	11,3	11,0	11,0	10,8	8,4	8,4	7,9	6,7	9,3	8,7	8,6	8,4	8,4	8,4	7,9	6,7		

➤ Босна и Херцеговина

	Минесота, стандардно								Канова								Мин.	Раз.
	Ниво				Процентуална промена				Ниво				Процентуална промена					
<i>заостанувања</i>	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
БДП	3,7	3,6	4,0	4,9	2,7	2,5	2,4	3,5	3,0	3,1	3,4	4,0	2,7	2,6	2,6	3,6	2,4	0,2
Инвестиции	16,8	15,2	18,7	18,2	10,4	10,9	13,5	14,6	15,0	13,8	16,1	14,9	9,7	10,2	12,5	13,6	9,7	0,5
Извоз	12,9	12,9	12,5	13,3	8,3	8,1	8,5	6,9	8,5	8,7	8,0	8,0	8,3	7,8	8,2	7,0	6,9	0,9
Плати (1)	4,1	4,2	4,7	5,6	2,8	2,9	3,0	4,2	4,4	4,6	5,3	6,6	2,7	2,8	2,9	4,3	2,7	0,1
Долг	6,2	6,7	7,8	8,7	8,5	7,5	8,1	5,8	6,1	6,4	7,4	8,2	8,1	6,8	7,3	6,0	5,8	1,0
Просек (пр.)	8,7	8,5	9,5	10,2	6,5	6,4	7,1	7,0	7,4	7,3	8,0	8,3	6,3	6,0	6,7	6,9		
Пондериран пр.	6,4	6,4	7,1	7,9	5,0	4,8	5,1	5,4	5,6	5,6	6,2	6,8	4,8	4,6	4,9	5,4		

²⁰ (1) покажува дека променливата за БДП на ЕУ е со едно заостанување во таа спецификација.

➤ Косово

заостанувања	Минесота, стандардно								Канова								Мин.	Раз.
	Ниво				Процентуална промена				Ниво				Процентуална промена					
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
БДП	10,9	9,5	8,8	8,6	5,5	5,5	5,1	4,8	10,9	9,7	9,0	8,5	5,7	5,6	5,2	4,7	4,7	0,0
Инвестиции	23,3	21,5	21,3	21,0	18,1	17,0	17,4	19,5	20,1	18,6	18,9	18,5	17,6	16,2	16,1	17,6	16,1	1,5
Извоз (1)	50,9	50,1	47,9	49,0	41,7	42,6	41,4	42,9	35,3	33,6	29,7	28,3	41,4	41,7	40,2	40,2	28,3	12,0
Плати	9,5	8,8	8,2	8,8	6,5	6,9	6,6	6,9	6,2	5,4	5,0	5,1	6,1	6,6	6,4	6,1	5,0	1,1
Долг	16,6	16,8	17,0	16,8	19,3	17,7	14,4	11,4	16,4	16,6	16,6	16,3	19,0	17,7	14,7	12,1	11,4	0,7
Просек (пр.)	22,2	21,4	20,6	20,8	18,2	18,0	17,0	17,1	17,8	16,8	15,8	15,3	17,9	17,6	16,5	16,1		
Пондериран пр.	15,1	14,2	13,6	13,8	11,6	11,4	10,6	10,5	12,6	11,7	11,2	10,9	11,3	11,2	10,4	9,9		

➤ Северна Македонија

заостанувања	Минесота, стандардно								Канова								Мин.	Раз.
	Ниво				Процентуална промена				Ниво				Процентуална промена					
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
БДП	6,8	6,5	6,9	7,8	2,9	2,3	2,4	2,4	4,1	3,9	4,1	4,8	3,0	2,3	2,2	2,1	2,1	0,1
Инвестиции	39,6	42,2	42,5	49,6	15,7	15,9	21,7	43,6	26,8	28,4	28,2	34,9	13,8	13,0	16,9	37,0	13,0	0,0
Извоз	19,0	16,4	16,8	17,3	11,0	10,8	11,2	12,4	14,2	12,4	12,2	12,2	10,9	10,6	10,9	12,1	10,6	0,0
Плати	8,3	10,0	9,2	7,6	4,3	3,9	3,8	3,9	8,3	10,1	9,5	8,0	4,3	3,8	3,7	3,8	3,7	0,1
Долг (1)	10,8	11,4	12,2	13,6	7,1	7,2	7,2	7,7	11,1	11,3	12,0	13,4	7,0	7,3	7,2	7,4	7,0	0,3
Просек (пр.)	16,9	17,3	17,5	19,2	8,2	8,0	9,2	14,0	12,9	13,2	13,2	14,6	7,8	7,4	8,2	12,5		
Пондериран пр.	11,2	11,4	11,6	12,2	5,7	5,3	5,7	7,2	8,9	9,1	9,1	9,6	5,5	5,1	5,3	6,6		

➤ Црна Гора

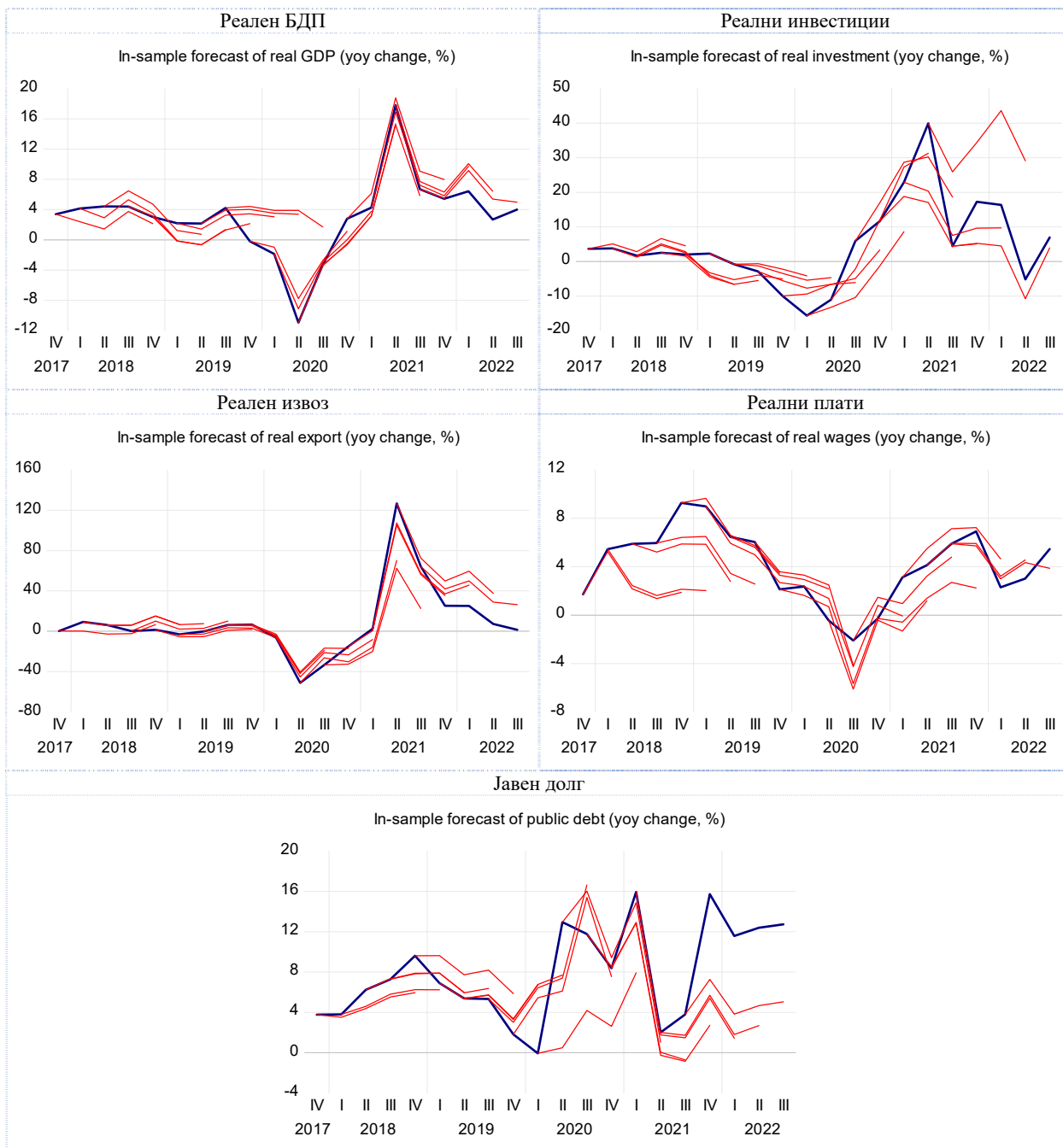
заостанувања	Минесота, стандардно								Канова								Мин.	Раз.
	Ниво				Процентуална промена				Ниво				Процентуална промена					
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
БДП	9,7	10,1	10,9	12,0	10,4	10,7	11,1	11,6	6,7	6,6	6,8	7,3	10,5	10,3	10,8	11,3	6,6	4,6
Инвестиции	11,8	12,4	13,6	12,9	15,4	14,7	12,8	12,5	15,6	15,6	15,1	13,4	15,5	15,1	12,8	12,6	11,8	1,1
Извоз (1)	52,5	46,5	51,3	52,9	40,6	37,0	36,3	36,5	39,9	32,6	36,0	37,7	45,0	39,7	38,7	37,6	32,6	3,7
Плати	5,7	5,8	5,8	6,0	2,5	2,5	2,5	2,5	5,3	5,4	5,4	5,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,5	0,0
Долг	16,4	15,6	15,4	15,7	8,5	8,4	8,6	8,3	17,4	17,0	16,7	16,8	8,4	8,2	8,7	8,4	8,2	0,4
Просек (пр.)	19,2	18,1	19,4	19,9	15,5	14,6	14,3	14,3	17,0	15,4	16,0	16,2	16,4	15,2	14,7	14,5		
Пондериран пр.	11,1	11,0	11,4	11,8	8,5	8,3	8,1	8,1	10,4	10,1	10,2	10,2	8,7	8,4	8,2	8,2		

➤ Србија

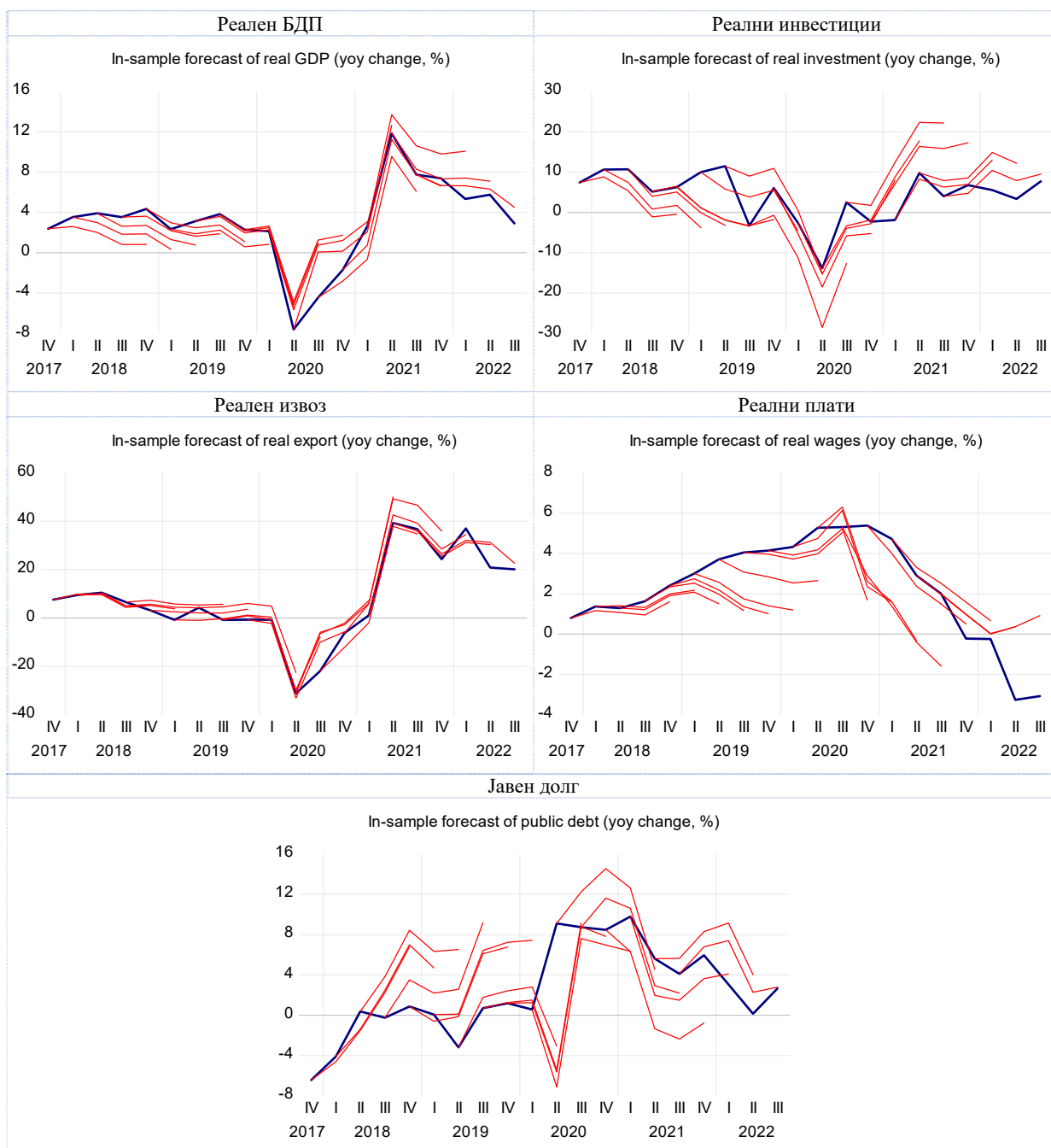
заостанувања	Минесота, стандардно								Канова								Мин.	Раз.
	Ниво				Процентуална промена				Ниво				Процентуална промена					
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
БДП	6,1	6,3	6,5	6,8	2,9	2,9	3,0	3,0	5,7	5,9	6,0	6,1	2,9	3,0	3,1	3,1	2,9	0,2
Инвестиции	14,0	14,5	14,8	14,8	14,2	14,6	13,3	11,7	13,7	14,2	14,6	14,2	14,1	14,3	13,2	11,9	11,7	0,2
Извоз	13,9	14,1	15,0	14,8	5,5	5,2	4,3	5,5	11,7	11,8	12,2	12,1	5,6	5,2	4,1	5,4	4,1	1,2
Плати (1)	10,5	9,9	6,7	8,5	12,0	13,2	12,6	8,0	8,3	7,9	4,7	5,4	11,7	13,3	12,5	7,3	4,7	2,6
Долг	8,7	8,8	8,9	8,8	6,9	6,5	6,7	6,9	8,7	8,8	8,8	8,8	7,2	6,6	6,7	6,7	6,5	0,3
Просек (пр.)	10,6	10,7	10,4	10,8	8,3	8,5	8,0	7,0	9,6	9,7	9,3	9,3	8,3	8,5	7,9	6,9		
Пондериран пр.	9,6	9,7	9,4	9,8	6,9	7,1	6,7	6,1	8,7	8,8	8,4	8,5	7,0	7,1	6,7	5,9		

Графичка визуелизација на ендегените променливи и проекции во рамки на примерокот согласно со избраните спецификации

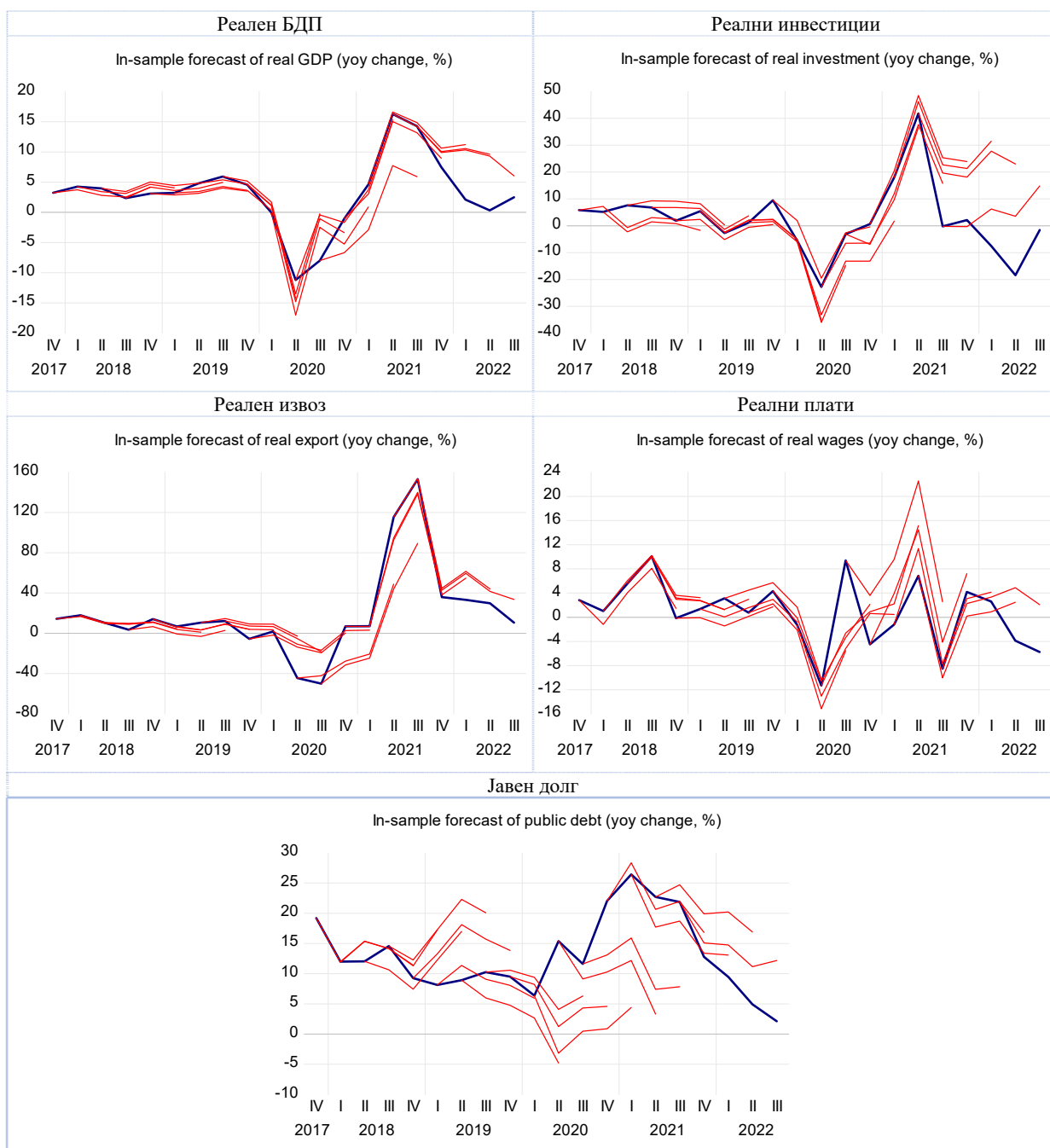
➤ Албанија, проекција во рамки на примерокот (годишна стапка на промена)

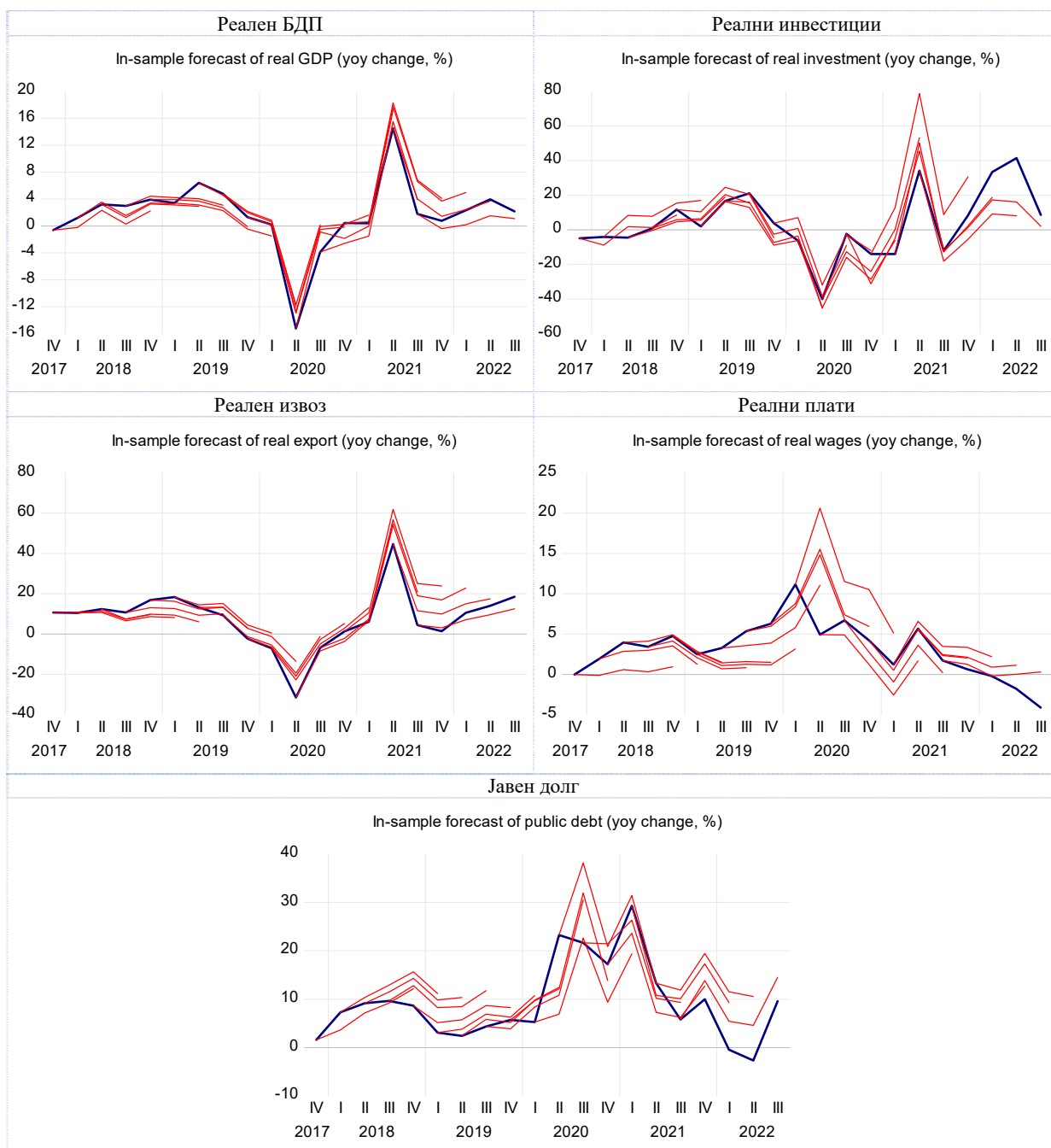
➤ Босна и Херцеговина, проекција во рамки на примерокот (годишна стапка на промена)

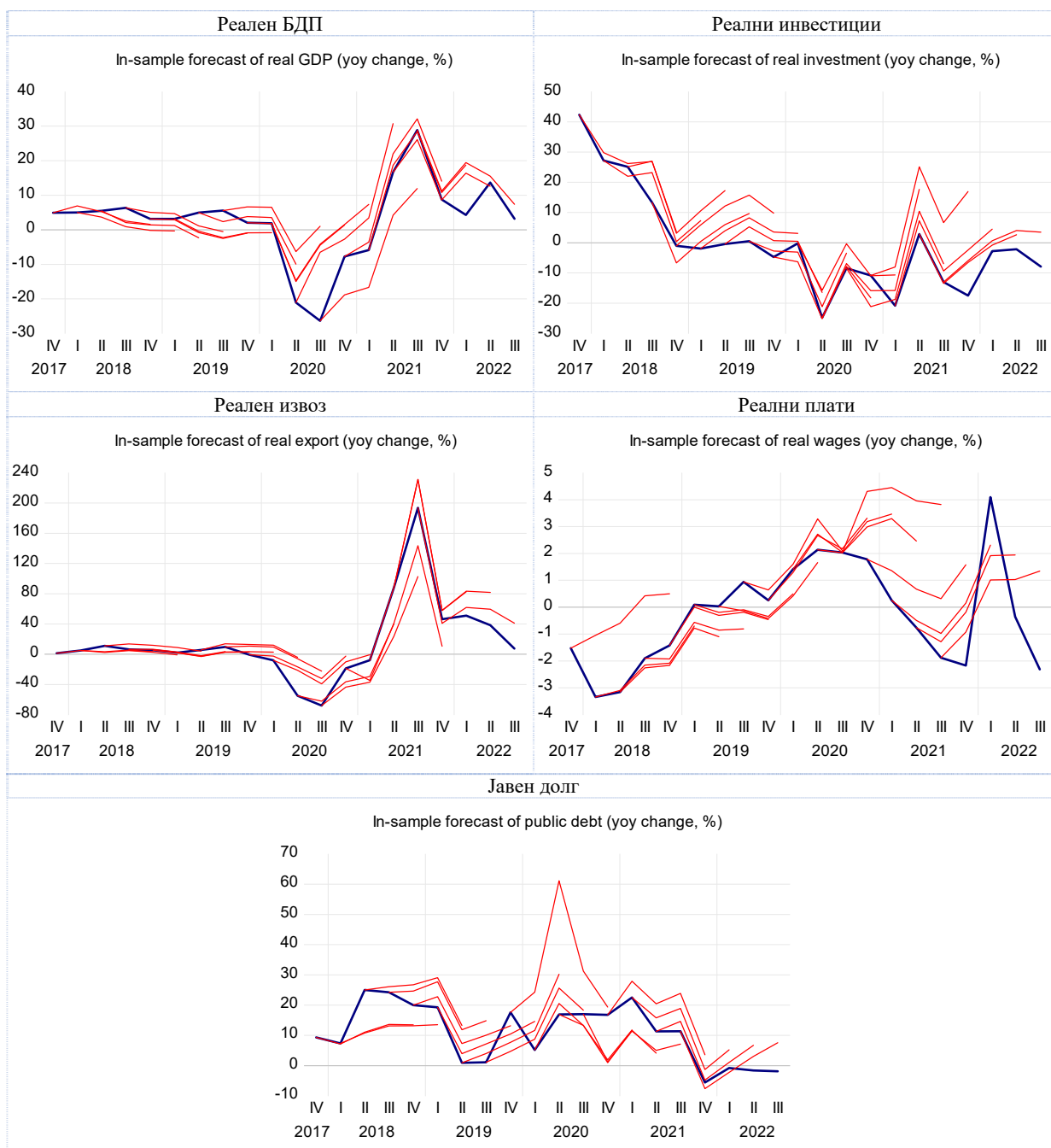
➤ Косово, проекција во рамки на примерокот (годишна стапка на промена)

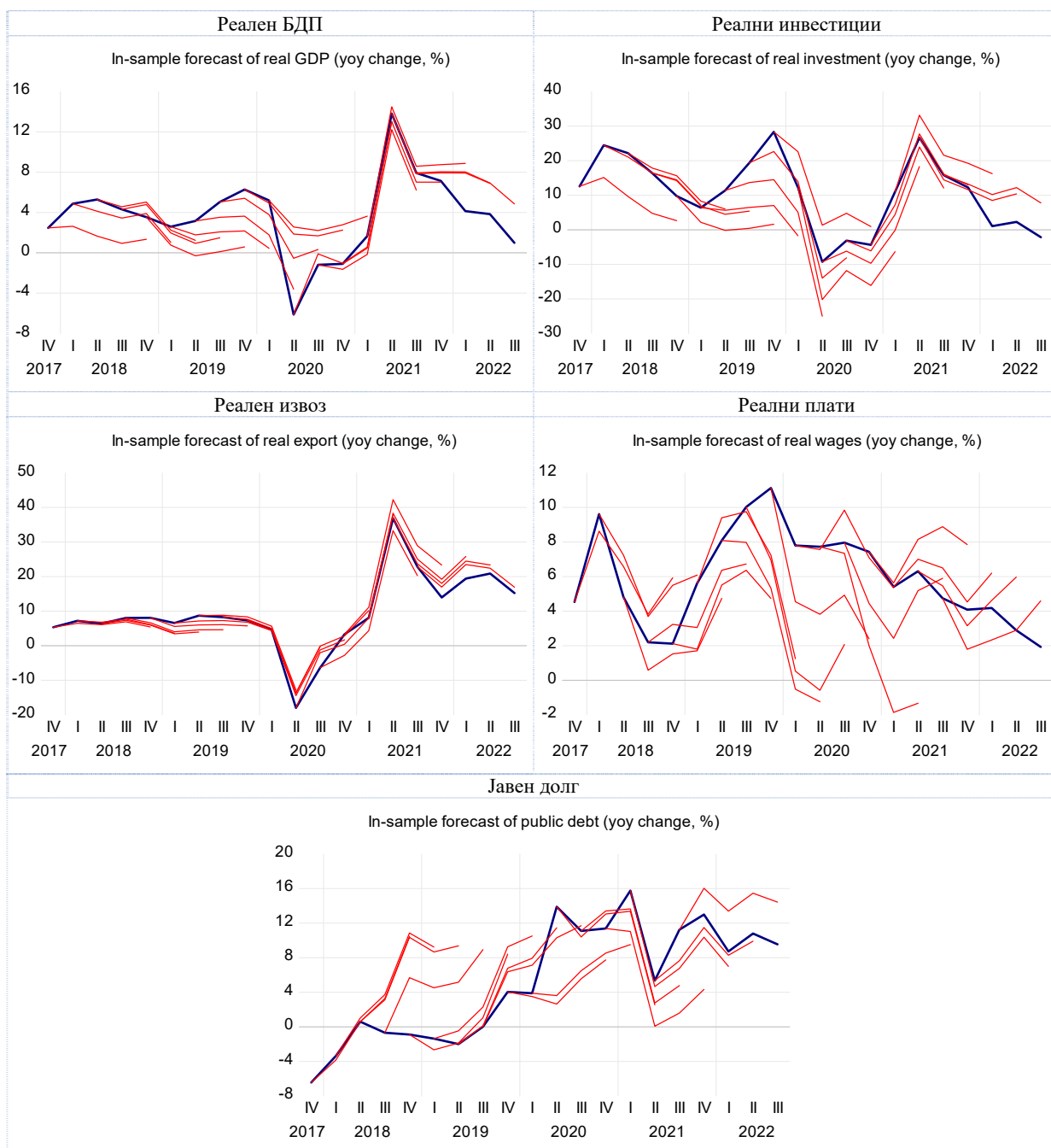
➤ Северна Македонија, проекција во рамки на примерокот (годишна стапка на промена)

➤ Црна Гора, проекција во рамки на примерокот (годишна стапка на промена)

➤ Србија, проекција во рамки на примерокот (годишна стапка на промена)

Библиографија

- Banbura, M., D. Giannone and L. Reichlin (2010), “Large Bayesian Vector Autoregressions”, *Journal of Applied Econometrics* 25(1), pp 71 – 92.
- Box, G.E.P., G.M. Jenkins, G.C. Reinsel and G.M. Ljung (2015), *Time Series Analysis: Forecasting and Control*, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ, Fifth edition.
- Carriero, A., T. Clark and M. Marcellino (2011), “Bayesian VARs: specification choices and forecast accuracy”, *Journal of Applied Econometrics* 30, pp. 46 – 73.
- Clements, M. and D. Hendry (1996), “Intercept Corrections and Structural Change”, *Journal of Applied Econometrics* 11, pp. 475 – 494.
- Del Negro, M., and F. Schorfheide (2004), “Priors from General Equilibrium Models for VARs”, *International Economic Review* 45(2), pp. 643 – 673.
- Del Negro, M., and F. Schorfheide (2007), “Bayesian Macroeconometrics”, prepared for the Handbook of Bayesian Econometrics.
- Doan, T., R. Litterman and C. Sims (1984), “Forecasting and conditional projection using realistic prior distributions”, *Econometric Reviews* 3(1), pp. 1 – 100.
- ЕБОП (2018), “Sustaining Growth”, Transition Report 2017 – 2018.
- Estrin, Saul, and Milica Uvalic (2016), “Foreign Direct Investment in the Western Balkans: What role has it played during transition?”, *Comparative Economic Studies* 58(3), pp. 455 – 483.
- Feyrer, James (2019), “Trade and Income = Exploiting Time Series in Geography”, *American Economic Journal: Applied Economics* 11(4), pp. 1 – 35.
- Fontagne, Lionel, Nadia Rocha, Michele Ruta and Gianluca Santoni (2022), “The Economic Impact of Deepening Trade Agreements”, CESifo Working Paper No. 9529.
- Giannone, D., M. Lenza and G. Primiceri (2015), “Prior Selection for Vector Autoregressions”, *The Review of Economics and Statistics* 97(2), pp. 436 – 451.
- Guriev, Sergei (2022), “Regional Integration in Western Balkans”.
- Head, Keith, and Thierry Mayer (2022), “Welfare effects of Balkan trade liberalization through the lens of structural gravity”, Mimeo, Sciences Po.
- Linz, Stefan, Claudia Fries and Julia Völker (2019), “Seasonal adjustment of short-term statistics using X-12-ARIMA and X13 in Jdemetra+”.
- Litterman, R. B. (1986), “Forecasting with Bayesian Vector Autoregressions – Five Years of Experience”, *Journal of Business & Economic Statistics* 4(1), pp. 25 – 38.
- Marciacq, Florent (2017), “The EU and the Western Balkans after the Berlin Process – Reflecting on the EU Enlargement in Times of Uncertainty”.
- Меѓународен монетарен фонд (2009), *Balance of Payments and International Investment Position Manual* (BPM6), Sixth edition.
- Öğünç, Fethi (2019), “A Bayesian VAR Approach to Short Term Inflation Forecasting”, Central Bank of the Republic of Turkey, Working Paper No. 19/25.
- Ристовски, Стефан и Симонида Кацарска (2022), „Отворен Балкан, Берлинскиот Процес и Правото на Европската Унија (ACQUIS)“, Центар за економски анализи – ЦЕА Скопје ([преземи](#)).
- Twigg, Christopher (2003), Catmull-Rom splines.

Узунов, Ванчо (2022), „Економските ефекти од Иницијативата Отворен Балкан“, Центар за економски анализи – ЦЕА Скопје ([преземи](#)).

Центар за економски анализи - ЦЕА (2023), „Анализа на диспаритети меѓу земјите на Западен Балкан: Статистичка анализа“ ([преземи](#)).

Центар за економски анализи - ЦЕА (2023), „Анализа на територијалните предизвици, потреби и потенцијали на ЗБ-6: Економски преглед“ ([преземи](#)).

Центар за економски анализи - ЦЕА (2023), „Анализи на диспаритети меѓу земјите: Кластерска анализа“ ([преземи](#)).